

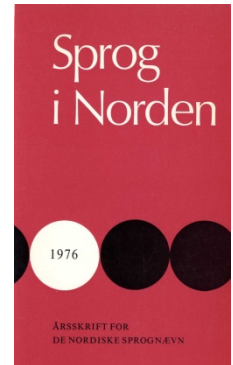
Sprog i Norden

Titel: Nordisk retskrivning – den ideale fordring præsenteret af Allan Karker

Forfatter: Allan Karker

Kilde: Sprog i Norden, 1976, s. 39-84

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Dansk Sprognævn

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Nordisk retskrivning

— den ideale fordring præsenteret af *Allan Karker*

Oversigt over indholdet

<i>Problemet</i>	40
<i>Reformen</i>	42
Princip nr. 1—5	43
§ 1. v : hv	44
§ 2. af : av	45
§ 3. gj, kj, skj : g, k, sk	46
§ 4. gt : kt	47
§ 5. x : ks	47
§ 6. ck : kk	48
§ 7. och, ock, också : og, også	48
§ 8. nd : nn	48
§ 9. ld : ll	50
§ 10. Enkelt konsonant : dobbelt konsonant	51
§ 11. t(t) : dt	56
§ 12. ä : æ : e	57
§ 13. ö : ø	62
§ 14. Diftongerne ei, ai, øy : ej, aj, öj/øj	63
§ 15. ds : ss/s : ts	64
§ 16. å : att/at	65
§ 17. Kortformer af visse verber	65
§ 18. Fremmedord	66
<i>Konsekvenserne</i>	67
Tekstprøver	70
<i>Initiativet</i>	78
<i>Litteraturhenvisninger</i>	83

At jeg i ét og alt skulde have truffet det rette, er jeg langt fra at indbilde mig, skönt jeg er mig bevidst, at have anvendt ikke ringe Tid og Granskning på at undersøge og udfinde det; men da jeg, langt fra at tilegne mig nogen ubeføjet Myndighed, overalt anfører mine Grunde, så vil enhver selv kunne dømme om disses Gyldighed, og derefter indrette sit Valg i de enkelte Tilfælde.

Rask 1826: 6—7.

Problemet

Som første bind i sin hæderfulde skriftserie udgav Nämnden för svensk språkvård for 30 år siden Carl Sigfrid Lindstam: Nordisk rättstavning. En utredning och ett program (Sthlm 1946). Udredningen kunne sprogvidenskaben tage til sit hjerte; programmet arkiveredes blandt utopierne. 1948 kom den danske retskrivningsreform, der næppe var influeret af Lindstams bog, men som opfyldte to af de nordiske sprogrøgteres vigtigste ortografiske ønsker: afskaffelsen af de store beyndelsesbogstaver i appellativer og indførelsen af tegnet å i stedet for aa¹. Herefter blev der stille om det nordiske retskrivningsspørgsmål. Sprognævnene koncentrerede sig i deres samarbejde især om ordforrådet (se Sudmann 1970) og indskrænkede sig på det ortografiske område til et passivt standpunkt: ikke at ville medvirke til nogen retskrivningsændring som yderligere fjernede svensk, norsk og dansk fra hverandre (jf. Hellevik 1970: 62—64, Dahlstedt 1974: 178—180, Molde 1974: 200—201, Mattsson 1974: 106). Hundredåret for det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 fejrede man da også rent tilbageskuende (Stähle, Spang-Hanssen, Hellevik 1970). Det må dog blankt erkendes at denne tilbageholdenhed var og er pragmatisk velbegrundet: Noget folkeligt krav om

1 Jf. Molde 1974: 197. — Reformens tredje led, skrivemåderne *skulle, kunne* og *vilde* i præteritum for tidligere *kunde, skulde, vilde* var i første række pædagogisk motiveret, men bragte dansk på linje med norsk (se nærmere Skautrup 1954).

en nordisk retskrivningsreform eksisterer ikke, ja end ikke nogen snæver kreds af nordisk begejstrede filologer eller højskolefolk eller andre vides at være hengivne til ortografiske drømmerier.

I 1973 blev sprognævnene imidlertid overrasket af et udspil fra politisk hold. 11 medlemmer af Nordisk Råd — 3 svenske, 4 finske, 3 norske, 1 islandsk (ingen danske) — fremsatte forslag om et fællesnordisk valg mellem enten bogstavformerne ä og ö eller bogstavformerne æ og ø (Nordiska rådet, 23:e sessionen 1975: 401—404). Ganske vist havde en sådan idé allerede i 1961 været bragt på bane af de nordiske studenterunioner, men den syntes at være manet i jorden ved sprognævnenes frarådning (se Sudmann 1970: 90—92). Og naturligvis gælder stadig det saglige argument at tegnet ä bruges langt oftere i svensk end tegnet æ bruges i norsk og dansk (jf. Spang-Hanssen i *Nyt fra Sprognævnet* nr. 4, 1970: 1—3, Uthorn 1973: 17), hvorfor indførelse af fælles bogstavformer ikke uden videre leder til fælles bogstavering (sml. fx sv. *fält, jämn, sjätte, tjäna, väl, än* med no. & da. *felt, sjette, tjene, vel*, no. *jevn, enn*, da. *jævn, end*). Men at spørgsmålet blev rejst i Nordisk Råd er muligvis et første tegn på politisk interesse for en harmonisering af de nordiske sprogs retskrivning; og selv om man fra et lingvistisk standpunkt må finde at forskel i et par bogstavers udseende betyder langt mindre end principielt forskellige stavemåder (som fx sv. *känna*, no. *kjenne*, da. *kende*), bør man ikke være blind for at en ændring fra ä, ö til æ, ø eller omvendt for den læsende og skrivende almenhed kan te sig som analog med ændringen fra aa til å — for den almindelige dansker var aa indtil 1948 et "bogstav" hvis navn udtaltes /å:/ (jf. Skautrup 1953: 311 = 1976: 159).

Af saglige grunde har sprognævnene nødvendigvis måttet fraråde en mekanisk udskiftning af bogstavformerne, men deres hidtidige argumentation har vistnok været for kortfattet (jf. fx Dansk Sprognævns årsberetninger 1961/62: 8—9, 1965/66: 10—12, 1973/74: 11—12). Efter alt at dømme har de interesserede politikere brug for en mere udførlig påvisning af forskellen mellem en rent udvendig ændring af bogstavformer

og en egentlig tilnærmelse mellem de nordiske retskrivningssystemer. Hvis forslaget om fælles bogstavformer indvarsler mere omfattende reformforslag vedrørende retskrivningen, er en sådan udredning desto mere påkrævet. Nordisk Råds kulturudvalg har foreløbig stillet forslaget om bogstavformerne i bero, indtil spørgsmålet om et eventuelt fællesnordisk sprognavn (se Løland 1975) er afklaret. I mellemtiden fremkastes her, som grundlag for en videre drøftelse, nogle tanker om principperne for en gennemgribende nordisk retskrivningsreform.

To bemærkninger må forudskikkes: Ved retskrivning skal forstås det rent ortografiske, ordenes stavemåde; alt hvad der vedrører sprogsystemet — bøjningsformer, sætningsbygning, orddannelse osv. — falder udenfor. Der er altså ikke tale om at konstruere et kunstigt fællesnordisk skriftsprog (sml. Knud Jarmsted: Nordisk bokmål, Kbh. u.å. [1956]). Dernæst må nordisk forstås i en til formålet indsnævret bemærkelse, nemlig om sprogene svensk (i Sverige og Finland), norsk og dansk, der står hverandre så nær at de — både i tale og skrift — er indbyrdes forståelige (jf. Haugen 1953, Dahlstedt 1974, Molde 1974). Kun for disse tre sprog har det mening at søge at skabe et fælles retskrivningssystem. Visse hensyn bør dog herved tages til islandsk og færøsk, hvis ortografi — i overensstemmelse med de mere arkaiske sprogstrukturer — står på et sproghistorisk ældre trin. Og finsk, der jo kun i geografisk forstand er et nordisk sprog, må som følge af det særlige, politisk-historisk betingede, forhold til svensk undertiden også inddrages i overvejelserne.

Reformen

Deltagerne i det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 byggede på Rasmus Rasks lære, der vel tog hensyn til "Stamsproget" ∴ (old)islandsk og til "Nabosproget" ∴ svensk, men hyldede udtalen som "Skrivningens højeste Grund trods alle andre Hensyn" (Rask 1826: 17). De anså stavningens overensstemmelse med udtalen for det vigtigste princip, men vedtog

kun sådanne forslag til ændringer i den hidtidige skrivebrug som på én gang nærmede skriftsprogene til hverandre og til det enkelte sprogs udtale (se mødeprotokollen i *Språk och stil* 1903: 227—236, jf. Hazelius 1870—71, Lyngby 1870, Lökke 1870 samt Ståhle 1970: 5—15). Forskellen mellem dansk og norsk skriftsprog var dengang så ringe at deltagerne i mødet kunne nøjes med at sysle med to retskrivningssystemer: det svenske og det dansk-norske.

Et århundrede senere må en nordisk retskrivningsreform operere med tre systemer, et svensk, et norsk² og et dansk. Og som retskrivningens "højeste Grund" må udtalen forkastes. Netop en lydret stavning vil på skæbnsvanger måde fremmedgøre skriftsprogene for hverandre: sml. sv. *djur*, *ljus* med no. & da. *dyr*, *lys*; sv. *köpa*, *skära*, no. *kjøpe*, *skjære* med da. *købe*, *skære*; svensk kontra norsk og dansk udtale af *sorg*, *jord*, *land*; osv.³ En teoretisk farbar vej er derimod følgende:

Princip nr. 1. Den nuværende skrivemåde fastholdes i alle tilfælde hvor der allerede er overensstemmelse mellem de tre sprog, eller hvor skrivemåden letter naboernes genkendelse af ordet (som i de nysnævnte eksempler sv. *djur*, *ljus*, no. & da. *jord*, *land*).

Princip nr. 2. Hvor skrivemåden stemmer systematisk overens i to af sprogene imod det tredje, ændrer mindretallet sin retskrivning efter flertallet.

2 Ortografien i bokmål og nynorsk er i princippet den samme.

Indføres diftong i bm. *kjøre*, må det skrives *køyre*, osv. Forskelle som *ikke* : *ikkje*, *tatt* : *teke*, *forutsetning* : *føresetnad* osv. ligger på det fonetiske, morfologiske og leksikalske plan.

3 Jf. "Danskarna är konservativa i ortografiska frågor, vilket kommer den nordiska språkgemenskapen till godo. Ty ett närmande av skriftspråket till talspråket skulle ofelbart leda till införelse även i skrift av särformer, som man kan se av de (svenska och) norska rättskrivningsförändringarna. Gud förbjude att danskarna skulle införa i skrift former som *loi* eller *löi* 'lök', *stai* eller *stei* 'stek', *osse* 'också', *lisse* 'likaså', *fin* 'fikon', *ue* 'vecka' osv." (Erik Noreen: *Svensk språkvård*, Sthlm 1941: 21). Jf. også Lundeby 1975: 170.

Princip nr. 3. Hvor skrivemåden er systematisk forskellig i alle tre sprog trods ensartet udtale, vælges et fælles princip for stavningen.

Princip nr. 4. Ændringer i henhold til princip nr. 2 gennemføres ikke hvis de strider imod udtalen i det enkelte sprog. At norsk og dansk har *gang, lang, sang* osv. mod svensk *gång, lång, sång* osv. berettiger naturligvis ikke til at kræve a indført i svensk i stedet for å. No. *bru, ku, snu* påvirkes ikke af sv. & da. *bro, ko, sno*. Den danske klusil- og spirant-svækkelse forbliver uberørt: sv. & no. *hop, båt, sak*, da. *hob, båd, sag*; sv. *såg*, no. *sag*, da. *sav*; sv. *väg*, no. *veg/vei*, da. *vej*.

Princip nr. 5. De gældende regler for tillempling af fremmedords skrivemåde opretholdes indtil videre, trods forskellig praksis i de tre sprog.

Medens de konservative principper nr. 1 og 4 ikke kræver yderligere kommentar, må der gives en nærmere redegørelse for konsekvenserne af de revolutionære principper nr. 2 og 3. I den følgende oversigt behandles virkningerne af disse principper i §§ 1—12, og nogle tvivlstilfælde drøftes i §§ 13—17. For fremmedordenes vedkommende (princip nr. 5) opridses problemstillingen ganske kort i § 18.

§ 1. **v: hv.** Ved den svenske retskrivningsreform 1906 afskaffedes f og fv som tegn for lyden /v/: skrivemåder som *gaf, tjuf, golf, kräfde, gåfva, tjufvar, golfvet, kräfva* osv. ændredes til *gav, tjuv, golv, krävde, gåva, tjuvar, golvet, kräva* osv. Denne ændring, som var anbefalet af retskrivningsmødet 1869, bragte svensk på linje med norsk og dansk, men kun som en sidevirkning, for hensigten med reformen var at skabe overensstemmelse mellem skrift og udtale: Følgelig blev også hv ændret til v, således at ord som *hvad, hvar, hvarför, hvarje, hvarken, hvem, hvete, hvila, hvilken, hvit* nu skulle skrives *vad, var* osv. — til forskel fra norsk (bokmål) og dansk, der beholdt det traditionelle hv. Også islandsk og færøsk har hv i de tilsvarende ord, der dog udtales med

/kv/, medens nynorsk skriver kv efter udtalen: *kva, kven, kvit* osv. Målt med sit eget mål var den svenske reform imidlertid kun en halv foranstaltning, idet skrivemåden hj bevarede: *hjort, hjul, hjälpa* osv., ligesom i de øvrige nordiske sprog.

Svensk retskrivning bør (uanset udtalen) genindføre hv i de ord hvor det historisk hører hjemme. Desuden bør norsk (bokmål) genindføre hv i de få ord hvor der siden 1938/1959 skal skrives v (fx *verken, verv, erverv, virvel*).

§ 2. af: av. Ved den svenske retskrivningsreform 1906 blev præpositionen *af* ændret til *av*, i overensstemmelse med udtalen (jf. § 1). Samme ændring gennemførtes i norsk 1907, ligeledes efter udtalen. Dansk retskrivning beholdt derimod *af*, et enestående levn af skrivebrugen fra før 1700, som dog på grund af ordets store frekvens ikke volder praktiske vanskeligheder. Forholdet mellem skrift og tale i dansk adskiller sig også fra svensk og norsk. Medens præpositionen *av* i svensk og norsk udtales /a:v/ også når den indgår i sammensætninger som *avstå, avmakt* osv., er udtalen i danske sammensætninger /aw/, men som præposition /a/, som adverbium /a:/ (*stå af /a/ toget: stå af /a:/*)⁴. Da lydforbindelsen /aw/ ellers skrives av i hjemlige ord (som *hav, gavn, stavre* etc.; au kun i låneord, fx *pause, august*), måtte en lydret skrivemåde være *av-* i sammensætninger, hvorimod præposition og adverbium måtte skrives uden konsonant: *a*. Ordidentiteten mellem /aw/ i *afslappet, afstå, aftage, /a:/ i slappe af, stå af, tage af* og /a/ i *stå af toget, tage af bordet* osv. er dog så klar for enhver sprogbruger at en fælles skrive-

4 En skriftpåvirket udtale /af, a:f/ kan dog af og til høres hos enkelte; desuden ofte i den militære kommando *tråd af!* /'træ::ð 'af:/. — Rigtigheden af Lindstams bemærkning: "Når ordets andra bokstav hörs, uttalas det i korrekt danska som om det stavades av" (1946: 43) var allerede i 1946 højst tvivlsomt, og udtalen /a(ː)v/ er i dag meget sjælden. Jf. Ordbog over det danske sprog I, Kbh. 1919: 119; Otto Jespersen: Modersmålets fonetik, 3. udg., Kbh. 1934: 89; Aage Hansen: Udtalen i moderne dansk, Kbh. 1956: 71; Lars Brink & Jørn Lund: Dansk rigsmål, Kbh. 1975: 75, 740.

måde er naturlig; og på grundlag af udtalen i sammensætninger vil det være nærliggende at vælge *av*, uanset sammenfaldet med interjektionen *av!* (det gør ondt). — Færøsk har *av* ligesom norsk og svensk, hvorimod islandsk har *af* (jf. *haf* 'hav', *gólf* 'gulv', *krefja* 'kræve' osv.).

Dansk retskrivning bør ændre skrivemåden af præp. *af* til *av*, således at der skrives *stå av toget*, *tage av sted*, *hvor blev han av?* og i sammensætninger *avstå*, *avtale*, *avsides*, osv.

§ 3. **gj, kj, skj : g, k, sk.** Retskrivningsmødet 1869 anbefalede at ændre *gj* til *g*, *kj* til *k* og *skj* til *sk* foran *e*, *æ* og *ø*, svarende til skrivebrugen i svensk. Forslaget blev gennemført i dansk 1889, medens norsk alene har fastholdt skrivemåderne med *j*. Formålet med disse skrivemåder er at markere den særlige udtale af det skrevne *g*, *k*, *sk* foran fortungevokalerne, men systemet er inkonsekvent for så vidt som *gj*, *kj*, *skj* kun skrives foran tre af disse vokaler, de nævnte *e*, *æ* og *ø* (fx *gjerne*, *kjedelig*, *skjebne*, *gjære*, *kjær*, *skjære*, *gjøre*, *kjøre*, *skjøt*), derimod ikke foran de to øvrige, *i* og *y* (fx *gi*, *kirke*, *skinke*, *gyllen*, *kysse*, *skynde*), og normalt heller ikke foran *e* og *ø* når de indgår i diftongforbindelserne *ei* og *øy* (fx *geit*, *keip*, *skeiv*, *gøyne*, *køyre*, *skøyte*). Udtalen /*g*/ respektive /*k*/ fremgår af skrivemåden i ord som *genser* og *kø*, men ikke af fx *gidde*, *gøy*, *kidnappe*, *køye*. En sammenligning med svensk, der har ganske tilsvarende udtaleforhold (*ge*, *kär*, *skön* osv.; undtagelsesvis fx *gerilla* med /*g*/, *kille*, *kö* med /*k*/), viser at *j* er overflødig. Islandsk og færøsk har ligeledes overalt *g*, *k*, *sk* trods særlig udtale foran fortungevokalerne.

Norsk retskrivning bør stryge *j* og indføre skrivemåden *g*, *k*, *sk* også foran *e*, *æ* og *ø*. Dog bør der — svarende til en udtaleforskel — vedblivende skelnes mellem *g*, *k*, *sk* og *gj*, *kj*, *skj* foran *e* i tryksvag stavelse, sml. bokmål *følge*, *kirke*, *ønskelig* : nynorsk *følgje*, *kyrkje*, *ynskjeleg*.

Ann. Skrivemåden *gj*, *kj*, *skj* opretholdes i alle tre sprog foran bagtungevokal (jf. princip nr. 1), fx *gjorde*, *kjoll/kjole*, *skjul*; no. *gjalle*, da. *gjælde*; no. *kjake*; sv. *gjuta*, *skjuta*; osv. Desuden specielt i norsk foran tryksvagt *a*: *bikkja*, *kyrkja*, *lækjar* osv.

§ 4. **gt: kt.** I svensk og norsk skrives kt i ord hvor begge bogstaver hører til ordets stamme, gt kun når der ved bøjning lægges et -t til et ord hvis stamme ender på -g; der skrives altså *makt, vigtig, bukt, rykte* osv., men fx *lågt* (til *låg*), *sagt* (til sv. *säga*, no. *si/seie*). I dansk skrives kt kun i nyere låneord (især fra latin) som *akt* (i skuespil), *faktisk, korrekt, strikte, doktor, konstruktiv*, og naturligvis hvor -t føjes til et ord hvis stamme ender på -k, fx *strakte* (til *strække*), *smukt, tykt*; ellers skrives gt: *agt* 'intention', *magt, vigtig, bugt, rygte* osv.

Dansk retskrivning bør ændre fordelingen af skrivemåderne kt og gt efter samme princip som i svensk og norsk, således at der skrives *akt* (i begge betydninger), *saktens, dikte, hensigt, plikt, vokte, frukt, lukt, dyktig, frykt, røkt* osv.; men *lagt* (til *lægge*), *sagt* (til *sige*), *trygt* (til *tryk*) osv. Skrivemåden gt i bøjede ordformer vil vedblivende være hyppigere i dansk end i svensk og norsk som følge af klusilsvækkelsen (jf. princip nr. 4): *rigt, sygt; bagte, stegte, kogte, brugte, søgte* osv. Af hensyn til udtalevariationen (spirant/klusil) bør *sagte, sagtne* opretholdes ved siden af *sakte, saktne*.

§ 5. **x: ks.** Retskrivningsmødet 1869 anbefalede at ændre x til ks; bogstavet x blev regnet for overflødig, da det ikke svarer til nogen enkelt sproglyd. Medens norsk og dansk indførte ks undtagen i sjældnere fremmedord, holdt svensk retskrivning fast ved x: *axel, extra, yxa* osv. Også islandsk har x, færøsk derimod ks. Desuden kan det noteres at finsk retskrivning har ks: *yksi, kaksi* osv.; tosprogede finlændere må altså gøre sig fortrolige med begge betegnelsesmåder.

Svensk retskrivning bør ændre x til ks på linje med norsk og dansk, således at der skrives *aksel, straks, taksa* 'takst', *eksempel, keks, kompleks, seks* '6', *tekst, fiks, mikstur, okse, boks, yksa, byksor, lyks* osv. Foran c kan x dog beholdes som i dansk: *excentrisk, exceptionell* (norsk har her *eksentrisk, eksepsjonell*) osv., og ligesom i norsk og dansk beholdes x tillige i visse låneord som *sex* 'seksualitet', *taxi, xylofon* foruden naturligvis i citatudtryk som *ex auditorio, grand prix* o.l.

§ 6. **ck : kk.** Medens norsk og dansk retskrivning har *kk* efter kort vokal, bruges i svensk *ck*. Til modsætningsparret *no. tak : takk* svarer *sv. tak : tack*, og til *no. & da. takke* svarer *sv. tacka*. Islandsk og færøsk har *kk*, og det samme gælder finsk (fx *tukki* = *sv. stock*); tosprogede finlændere må altså gøre sig fortrolige med begge betegnelsesmåder.

Svensk retskrivning bør ændre *ck* til *kk*, således at der skrives *frakk, stakk, stakkare, tekken, vekka, blikk, gikk, stikka, dokk, stokk, lukka, stukkit, trykka* osv.

Ann. Om *och* se § 7. Om dansk *k* : *kk* se § 10.

§ 7. **och, ock, också : og, også.** Skrivemåden *och* er en anomalie i svensk retskrivning, et levn af lignende art som *af* i dansk; sondringen mellem konjunktionen *och* og adverbiet *ock* er rent praktisk bestemt, da udtalen er den samme når ordene står trykstærkt, nemlig /okk/. Norsk og dansk retskrivning har *og* i begge funktioner af ordet, og det samme gælder islandsk og færøsk.

Udtalen i svensk burde ifølge § 6 medføre skrivemåden *okk*, men da konjunktionen hører til småordene, bør den snarere skrives med enkelt konsonant (i henhold til § 10 nedenfor), altså *ok*; at ordet derved ortografisk falder sammen med substantivet *ok* = *no. åk*, *da. åg*, vil være uden praktisk betydning. Det sammensatte ord *också* bør for analogiens skyld ændres til *okså*.

§ 8. **nd : nn.** I svensk og norsk retskrivning er fordelingen af *nd* og *nn* etymologisk bestemt. Der skelnes således i svensk mellem fx *vinda* 'sno' (jf. eng. *wind*, ty. *winden*) og *vinna* 'sejre, erhverve' (jf. eng. *win*, ty. *gewinnen*) og i norsk tilsvarende mellem *vinde* og *vinne*. Forholdet mellem skrift og udtale volder ingen problemer i svensk, da bogstavforbindelsen *nd* udtales som den skrives. I norsk derimod udtales /nd/ kun i låneord som (en) *bande* og i hjemlige ord foran *i* og *r*: *myndig, undre* osv.; i de fleste ord falder udtalen af det skrevne *nd* sammen med udtalen af *nn*, således i *vinde* og *vinne, hende* og *henne, bønder* og *bønner*. Det sproghistoriske

hensyn afgør den ortografiske skelnen mellem disse ord, ligesom at der skal skrives *nd* i fx *handle, sende, under* og *nn* i fx *annen, kjenne, begynne*. I enkelte ord skrives dog *nn* for oprindeligt *nd*, således *tenne*, sml. sv. *tända*.

I dansk er forholdet mellem skrift og udtale omtrent som i norsk. Bogstavforbindelsen *nd* udtales altså /nd/ i fx (substantiverne) *bande, blonde, runde, sonde*, i *mandig, indisk, syndig* og i *andre, mindre, undre, ændre*; i nogle ord indeholdende *-ndr-* er *d* imidlertid stumt, fx *dundre, hundrede, søndre*. I øvrigt udtales det skrevne *nd* ganske som *nn*, således i *anden, kende, kvinde, unde, begynde, brænde, tønde*, sml. *danne, genne, skinne, kunne, nynne, nænne, stønne*. Som det fremgår allerede af disse eksempler, har dansk retskrivning i mange tilfælde *nd* hvor svensk og norsk har *nn*; til sv. *vinde*: *vinna*, no. *vinde*: *vinne* svarer således kun én dansk skrivemåde: *vinde*. Fordelingen af *nd* og *nn* i dansk retskrivning er altså etymologisk misvisende; skriftens *nn* vil ganske vist normalt svare til sv. & no. *nn* (undertiden *nj*, sml. da. *vænne*, sv. *vänja*, no. *venne/venje*), men mange ord med oprindeligt *nn* skrives nu med *nd*. Det danske skriftbillede afviger herved påfaldende fra det svenske og norske. Islandske og færøske har etymologisk fordeling af *nd* og *nn*, og ligesom i svensk stemmer denne retskrivning med en udtaleforskel.

Hvor det skrevne *nd* i udtalen falder sammen med *nn*, bør dansk retskrivning ændre fordelingen af *nd* og *nn* efter sproghistoriske retningslinjer, således at der skrives fx *annen, banne* (vb.), *blande, danne, fanden, handel, handske, kanne, lande* (vb.), *panne, strande, forvandle, vanne; ende, -ende* (i præsens participium: *stående, kommende, løbende, truende* osv.), *denne, fjende, henne* (adv.), *henne* (pron. akk. til *hun*), *kenne, renne, sende, tvenne, vende; inne, -inne* (i *løvinne, skuespillerinne* osv.), *innen, innerlig, binde, blinde, finne* (sb.), *finne* (vb.), *hinne, kvinde, minne, alminnelig, besinne, skinne, spinne, spinnelvæv, svinne, svindel, tinning, vinde* 'sno', *vinne* 'sejre, erhverve'; *onde* (sb.), *bonde, dronning, honning, nonne; unne* (vb.), *under* (sb. & præp.), *bunne, blunde, dundre, hundrede, kunde* (sb.), *kunne* (vb.), *munning*,

runde (vb.), *sunne*; *ynde*, *begynne*, *hynde*, *mynde*, *nyne*, *synde*, *synderlig*, *skynde*, *tynde* (vb.); *bendel*, *brenne*, *frende*, *spenne* etc. (se videre om æ : e § 12); *bønder* (plur. til *bonde*), *bønne*, *dønning*, *frønnet*, *rønne*, *rønnebær*, *sønder* 'itu; syd', *sønner* (plur. til *søn*), *søndre*, *skønne*, *stønne*, *tønne*; *ånde*, *hånde*, *vånde*.

Den ændrede fordeling af *nd* og *nn* gennemføres i bøjningsformer, således at der skrives *sende—sendte—sendt*, men *kenne—kente—kent*; *binde—bandt—bundet*, men *finne—fant—funnet*, osv.

Anm. Paragraffen omhandler kun flerstavesord. Om *nd* : *n* i enstavesord se § 10.

§ 9. **ld** : **ll**. I norsk retskrivning er fordelingen af *ld* og *ll* etymologisk bestemt på samme måde som fordelingen af *nd* og *nn* (se § 8). Mellem skrift og udtale er forholdet tilsvarende: /*ld*/ udtales i *gyldig*, *eldre* osv., men i de fleste ord falder udtalen af det skrevne *ld* sammen med udtalen af *ll*. Det sproghistoriske hensyn afgør den ortografiske skelnen mellem *gjelde* 'være gyldig' og *gjelle* 'ånderåtsorgan hos fisk', ligesom at der skal skrives *ld* i fx *alder*, *holde*, *skyld* 'være skyldig' og *ll* i fx *kalle*, *toller*, *skylle* 'strømme etc.'

I svensk retskrivning er skellet mellem *ld* og *ll* bestemt af udtalen; /*ld*/ udtales i ord som *ålder*, *skildra*, *enfaldig*. Men i mange ord med oprindeligt *ld* skrives der i overensstemmelse med udtalen *ll*, således i *gälla* 'være gyldig', *hålla*, *skylla* 'være skyldig; beskyld'.

I dansk er forholdet mellem skrift og udtale omtrent som i norsk. Bogstavforbindelsen *ld* udtales /*ld*/ i fx *aldrig*, *ældre*, *fyldig*, *heldig*, men i nogle ord indeholdende *-ldr-* er *d* stumt, fx *aldrende*, *kildre*, *buldre*. I øvrigt udtales det skrevne *ld* ganske som *ll*, således i *kalde*, *melde*, *spilde*, *holde*, *ulden*, *hylde*, *kælder*, sml. *alle*, *hellere*, *spille*, *bolle*, *bullen*, *hylle*, *fælles*. Som det fremgår, har dansk retskrivning i mange tilfælde *ld* hvor svensk og norsk har *ll*. Fordelingen af *ld* og *ll* er altså etymologisk misvisende; *ll* vil ganske vist normalt svare til sv. & no. *ll* eller (ret ofte) *lj*, sml. da. *skille*, *hylle*,

sv. *skilja, hólja*, no. *skille/skilje, hylle/hylje* (undertiden dog til anden konsonant plus l, sml. da. *valle, kilde* (vb.), *kylling*, sv. *vassle, kittla, kyckling*, no. *vasle, kitle, kylling/kjukling*); men mange ord med oprindeligt ll skrives nu med ld. Det danske skriftbillede afviger herved påfaldende fra det svenske og norske. Islandsk og færøsk har etymologisk fordeling af ld og ll, og ligesom i svensk stemmer denne retskrivning med en udtaleforskel.

Hvor det skrevne ld i udtalen falder sammen med ll, bør dansk retskrivning ændre fordelingen af ld og ll efter sproghistoriske retningslinjer, således at der skrives fx *alle, alder, rabalder, falle, gjalle, kalle, knalle, ralle, skalle, skallet, skralle, skvaldre, valle; eller, celle, frikadelle, helle* 'fristed; flise', *hellere, melde, selleri; ille* 'dårligt', *ildne, bille* (sb.), *bilde* (vb.), *briller, drille, gilde, grille, hille* (interj.), *hilde* (vb.), *hvilling, kilde* (sb.), *kille* (vb.), *killling, lille, pille, rille, silde, skille, skilderhus, skilderi, spille* 'lege etc.; tabe', *stille, trille, ville, forville; bolle, folde, fjollet, holde, jolle, knollet, lollik, rolle, skolde, tolle, volde; ullen, bullen, buldre, kulde, kulret, lulle, mullen, rulle, skulle, smuldre, svullen, tulle; fylle, gyllen, hylle* (sb.), *hylle* (vb.) 'hilde; svøbe', *hylllest, kylling, pylre, skyld* 'være skyldig', *skylle* 'strømme etc.', *tylle, trylle; elde, felles, keller, sjelden* etc. (se videre om æ:e § 12); *bølle, kølle, krølle, mølle, pølle, sølle*.

Den ændrede fordeling af ld og ll gennemføres i bøjningsformer, således at der skrives *melde—meldte—meldt*, men *kalle—kalte—kalt; holde—holdt—holdt*, men *falle—falt—fallet*, osv.

Anm. Paragraffen omhandler kun flerstavesord. Om ld : l i enstavelsesord se § 10.

§ 10. **Enkelt konsonant : dobbelt konsonant.** Når en trykstærk vokal efterfølges af én konsonantlyd, gælder for svensk og norsk retskrivning det princip at konsonantbogstavet skrives enkelt efter lang vokal og dobbelt efter kort vokal, sml. sv. & no. *same : samme, ful : full, mat : matt*; sv. *hyla : hylla, bok : bock, väg : vägg*; no. *hyle : hylle, buk : bukk, veg : vegg*. Bog-

stavet m fordobles dog ikke: sv. & no. *fram, fem, dom, stum* osv. — undtagen i visse svenske ord som adskilles alene ved lang/kort vokal, fx *dam* 'dame': *damm* 'støv'. I norsk retskrivning kan nd, ld og dt på grund af sammenfaldet i ud-talen have samme funktion som henholdsvis nn, ll og tt, sml. *viner* (plur. af *vin*): *vinner/vinder, sann* (adj.): *sand* (sb.), *voll* 'befæstning; slette': *vold* 'magt', *søtt*: *rødt*, osv. Svensk retskrivning har i hened en snes ord enkelt n efter kort vokal, således *man—män, mun, vän*, hvorimod norsk har regelmæssigt nn: *mann—menn, munn, venn*. En række småord skrives med enkelt konsonant efter kort vokal i begge sprog: *an, han, kan, man* (pron.), *den, igen/jigjen, men, din, min, sin, hon/hun*; i svensk desuden *in* og *än* (mod norsk *inn* og *enn*), i norsk også *at, et, skal, vil, til, mis-, nok* (mod svensk *att, ett, skall, vill, till, miss-, nog*) samt *hvis* (pron. i genitiv & konj.).

Når en kort trykstærk vokal efterfølges af mere end én konsonantlyd der hører med til ordstammen, gælder som hovedregel at også den første konsonant skrives enkelt: både svensk og norsk retskrivning har fx *holme, krans, rustning* (ikke "hollme, kranns, russtning"). I svensk skrives dog dobbelt konsonant foran l, n og r, fx *rassla, tjockna, klättra*, til forskel fra enkelt konsonant i norsk: *rasle, tykne/tjukne, klatre*; og desuden har svensk dobbeltskrevet p, t og s foran j, fx *läppja, vittja, ryssja*. Dobbeltskreven konsonant beholdes i almindelighed foran afledningsendelser i begge sprog, fx *sträckbar/streckbar, trolldom, trygghet, nattlig, villsam/villsom*, sv. *grannskap*, no. *vennskap*; i svensk også foran -ling og -ning, fx *avkoppling, mässling, ättling, byggning, hållning, sättning*, men med enkelt konsonant i norsk: *avkopling/avkobling, meslinger, ætling, bygning, helning/helling, setning*, idet dobbelt konsonant her kun anvendes for at adskille ellers sammenfaldende ordpar som *forvisning*: *forvissning*.

Foran bøjningsendelse som er eller begynder med en vokal skrives enkelt respektive dobbelt konsonant ligesom i det ubøjede ord: *mat-en*: *natt-en, sak-en*: *stock-ar/stokk-er*, osv. Når bøjningsendelsen er eller begynder med en konsonant, gælder den samme regel foran s, fx (genitiv) *mats, natts*; men foran d og t følger svensk og norsk forskellige regler for

de ordstammer der ender på dobbelt konsonant: Norsk retskrivning reducerer her til enkelt konsonant, dvs. at *kjekk* i neutrum skrives *kjekt*, at *bygge* og *felle* i præteritum skrives *bygde* og *felte*, osv.; reglen fraviges kun for at adskille ellers sammenfaldende ordpar, fx *full—fullt* : *ful—fult*, *vite—visste* : *vise—viste*. Svensk retskrivning fastholder derimod dobbelt konsonant: *käckt*, *byggde*, *fällde*, dog med den undtagelse at mm og nn reduceres til enkelt bogstav: *drömma—drömde—drömt*, *känna—kände—känt*, *sann—sant* osv.

Trods en del uoverensstemmelser i praksis må svensk og norsk retskrivning siges at bygge på samme teoretiske princip: efter trykstærk lang vokal skrives enkelt konsonant, efter trykstærk kort vokal skrives dobbelt konsonant. For den danske retskrivning er grundlaget et andet; her gælder det svensk-norske princip kun for konsonant mellem to vokaler, derimod ikke for udlydende konsonant. Der skelnes altså mellem *spile* og *spille*, *hvæse* og *hvæsse*, osv.; og på grund af sammenfaldet i udtalen kan ld have samme funktion som ll og nd samme funktion som nn (ligesom i norsk), sml. *hyle* : *hyll/hylde*, *kunne* : *kunde*. Men af stavemåder som *lab*, *brod*, *ryg*, *kæk*, *hal*, *søm*, *ven*, *top*, *par*, *kys* og *træt* fremgår det ikke at vokalen er kort, sml. *stab*, *flod*, *syg*, *præk*, *gal*, *sen*, *rar*, *lys*, der alle har lang vokal; og retskrivningen skelner ikke mellem fx substantivet *os* og pronomenet *os* (sv. & no. *oss*). Ganske vist tjener et skrevet ld eller nd i mange tilfælde til at vise at den foregående vokal er kort (og at l/n udtales med stød), sml. *mil* : *mild*, *ful* : *fuld*, *hæl* : *hæld*, *ran* : *rand*, *syn* : *synd*, *hån* : *hånd*; men der er kun tale om en tendens, ikke om et princip, jf. fx *bal*, *grel*, *mol*, *skræl*, *kan*, *løn*, der alle har kort vokal og stød på l/n. Først når de enstavede ordstammer forbindes med en efterfølgende vokal i bøjnings- eller afledningsendelse, træder reglen om dobbeltskrivning i funktion: *labber*, *brodden*, *rygge*, *kække*, *haller*, *sømmet*, *venner*, *toppen*, *parret*, *kyssene*, *trætte*; *femmer*, *småtteri*, *forskellig*, osv. Dobbelt konsonant er dog ikke entydigt signal for kort vokal, idet nogle ordformer med dobbelt konsonant har lang vokal: *næbbet*, *æggene*, *skægget*, *vægge*, *sjette*, *otte* mfl.

Islandsk og færøsk retskrivning svarer i princippet til den svenske og norske, jf. fx *vegur* 'vej': *veggur* 'væg', *fýla* 'stank': *fylla* 'fylde', *fullt* 'fuldt', *kennði* 'kendte', *nóttin* 'natten', *setning* 'sætning'.

Dersom skrivemåderne *nd* og *ld* mellem to vokaler i dansk retskrivning ændres til *nn* og *ll* efter reglerne i §§ 8—9, vil det ikke være heldigt om u d l y d e n d e *nd* og *ld* ændres til enkelt *n* og *l*, da resultatet vil blive en lang række sammenfald mellem hidtil adskilte ordpar (fx "ren" = nuværende *ren* og *rend*, "vin" = *vin* og *vind*, "hyl" = *hyl* og *hyld*, "ful" = *ful* og *fuld*). Dansk retskrivning bør tage skridtet fuldt ud og ændre fordelingen af enkelt og dobbelt konsonant således at den i princippet svarer til den svensk-norske, dvs. at skrivemåder som *kvikk*, *hal*, *ven*, *kys*, *småt* da må ændres til *kvikk*, *hall*, *venn*, *kyss*, *smått*.

For visse konsonanters vedkommende vil en sådan ændring dog — også fra et svensk-norsk synspunkt — være uheldig. Det gælder først og fremmest *d*. I adskillige ord har dansk kort vokal foran *d*, medens svensk og norsk har lang vokal, og forholdet kompliceres yderligere af at den korte vokal i dansk ændres til lang vokal når bøjningsendelser kommer til, sml. *blad* /blað/ : *bladet* /bla:ðet/, *blade* /bla:ðe/, osv. Det vil derfor være uhensigtsmæssigt at indføre *dd* i ord som *bad* (sb.), *blad*, *glad*, *rad*, *stad*, *bed* (sb.), *fred*, *led* (sb.), *bud*, *gud*, *hud* (der kan udtales både /hu:ð/ og /huð/). Problematiske er også de talrige tilfælde hvor *d* som følge af den danske klusilsvækkelse svarer til *t* eller *tt* i svensk og norsk; der vil intet være vundet ved at indføre *dd* i danske ord som *fad* (sb.), *had*, *mad*, *fjed*, *bid*, *slid*, *vid* (sb.), *spyd*, *kød*, *lød* (sb.), *nød* (frugten), *skød*, *stød*; de ord der i norsk bokmål kan have en danskpåvirket form — som *vidd*, *brudd*, *skudd* — er for få til at gøre udslaget, jf. også (ny)norsk og svensk *vett*, *brott*, *skott*. I ord med lang, stødbærende vokal foran spirantisk *d* — fx *rød* /rø:ð/ = sv. *röd*, no. *rød*, eller *ud* /u:ð/ = sv. & no. *ut* — er der desuden en udbredt tendens til at flytte stødet over på spiranten, hvorved vokalen bliver kort: /røð/, uð/. — Lignende vanskeligheder melder sig, om end i mindre omfang, ved *g*. Dansk har her, til forskel fra svensk og

norsk, kort vokal i *dog, drog* (sb.), *fog, skrog, trug*, i nogles udtale også i *slag, tag* (sb.) og *tog* (sb.), men lang vokal i *æg, læg* (sb.), *skæg* og *væg*. Hertil kommer at langt a og o foran g ofte forkortes når ordet indgår i sammensætning eller afledning, fx *dagbog, dagsbefaling, faglig, lagdelt, slagfast, tagflade, sprogbrug, togplan*. Ligesom ved d er der i ord med lang, stødbærende vokal foran spirantisk g — fx *bog* /båːq/ = sv. & no. *bok* — en udbredt tendens til at flytte stødet over på spiranten, hvorved vokalen bliver kort: /båqʰ/, osv. — Endelig møder tilsvarende problemer ved r, idet de (ret få) danske ord med kort vokal foran r næsten alle svarer til ord med lang vokal i svensk og norsk: (et) *kar, par, var* (præt.), *er* (præs.), *ir*, (på) *snur, fyr* (= sv. *tall, fura*, no. *furu*), *bær, bør* (præs.), *gør* (præs. af *gøre*), *tør* (præs. af *turde*). Det vil derfor ikke være formålstjenligt at indføre rr i disse ord.

Konklusionen af ovenstående bliver at bogstaverne d, g og r bør holdes uden for en retskrivningsændring i dansk, således at den hidtidige stavning opretholdes: *glad—glade, nød—nødder, tog—toget—togene, skæg—skægget—skæggene, par—parret—parrene*, osv. Ændringen vil heller ikke berøre j og v, der (ligesom i svensk og norsk) aldrig skrives dobbelt: *vej—vejen, høj—høje, hav, lov* osv.

For de øvrige konsonantbogstavers vedkommende vil reformen føre til nye skrivemåder som *labb, skubb, straff, bøff, stakk, kvikk, teknikk, politikk, sokk, smukk, tall, skell, spill, hull* (: *hul*, adj.), *venn, lønn, slapp, opp, kupp, hvass, viss, oss, buss, kyss, hatt, lett, ditt, blott, nytt, smått*, osv. En del ord på nd og ld vil i henhold til §§ 8—9 få nn og ll, fx *sann* (adj.), *vann, skinn, bunn, tynn, brønn; fall, kall, fjell, hell, vill* (adj.), *toll, ull* — men uændret fx *sand* (sb.), *blind, ond, hund, hånd; ild, kold, muld, skyld*. Ved uoverensstemmelse mellem svensk og norsk må dansk retskrivning normalt følge den norske, fx i skrivemåderne *gull* og *vill*, hvor svensk har *guld* og *vild* (med udtalt /ld/) under påvirkning fra tysk.

Også på de øvrige punkter hvor svensk og norsk ortografi er indbyrdes afvigende — i småord, bøjningsformer osv. — må der træffes et valg, som da tillige gælder for dansk. Løsningen kan her være følgende:

Svensk retskrivning indfører enkelt konsonant i en række småord ligesom i norsk (og dansk): *at, et, skal, vil, til, mis-*. Norsk og dansk retskrivning indfører skrivemåden *in* ligesom i svensk (i stedet for no. *inn*, da. *ind*).

Svensk retskrivning ændrer *n* til *nn* på linje med norsk, fx i *mann* (sb.), *enn* (for sv. *än*, da. *end*), *venn* (for *vän*), *munn*; men ikke i småord som også i norsk skrives med enkelt *n*: *man* (pron.), *men*, *hon* mfl., ej heller i *in* (se ovenfor). Dansk retskrivning følger samme mønster.

Svensk retskrivning tillemper fordelingen af enkelt og dobbelt konsonant foran anden konsonant efter norsk mønster, således at der skrives fx *rasla, tjokna, sitra, vitja, avkopling, bygning* (men *förvissning* til forskel fra *förvisning*); *snabt, trygt* (men *fullt* til forskel fra *fult*), *klipte, fylde, trykt*, osv.; typerne *natts* og *nattlig* beholdes uændret. Idet dansk retskrivning ligeledes følger det norske mønster, indføres som nye typer netop *natts* og *nattlig, vennskab, trygghed* osv., hvorimod *tykne, sitre, kobling, bygning, trygt, fylte* bevares uændret (*fylte* dog med 1 for nuværende *ld*, jf. § 9); også i dansk kan der efter undtagelsesreglen skelnes mellem *forvissning* og *forvisning*, mellem *fullt* og *fult*, osv.

§ 11. **t(t) : dt.** Ved den svenske retskrivningsreform 1906 blev skrivemåden *dt* ændret til *t* eller (hvor reglerne om dobbelt-skreven konsonant krævede det) til *tt*. Adjektiver som *god, rød, hård*, participier som *vänd, född, kastad* skulle herefter i neutrumsform skrives *gott, rött, hårt, vänt, fött, kastat*. Den sidstnævnte type af svagtbojede verber — *kastat* — kom derved til at stemme med dansk-norsk skrivemåde: *kastet* (norsk har siden 1917 også *kasta*), men i de øvrige tilfælde satte reformen et skel, sml. no. & da. *godt, rødt, vendt, født*, no. *hardt*, da. *hårdt*; som følge af klusilsvækkelsen er der flere tilfælde af *dt* i dansk end i norsk, fx *hvid—hvidt, sød—sødt, skyde—skudt, lede—ledt*, sml. no. *hvit—hvitt, søt—søtt, skyte—skutt, lete/leite—lett*. Islandske og færøske retskrivning bygger på samme princip som den svenske: *hardur—hart, senda—sent*, osv.

Svensk retskrivning bør genindføre skrivemåden *dt* i de

neutrumsformer af adjektiver og participier hvor norsk har dt, således at der skrives *gladt* (til forskel fra *glatt* 'slät, hal'), *bredt*, *blindt*, *ondt*, *rundt*, *godt*, *hårdt*, *dödt*, *rödt*; *sändt*, *tändt*, *vändt*, *födt* (om ä : e se videre § 12).

§ 12. ä : æ : e. Et valg mellem ä og æ er strengt taget ikke et retskrivningsspørgsmål; der er tale om to forskellige udformninger (varianter) af ét og samme bogstav, jf. de to varianter af bogstavet r i håndskrift: *r* og *ʀ*. Forholdene er dog ikke helt parallelle; medens de to varianter af r kan bruges af samme individ, i flæng eller afhængigt af de omgivende bogstavers form, altså rent grafisk bestemt, er fordelingen af ä og æ i typografien et nationalt anliggende: ä bruges i svensk, æ i norsk og dansk sprog. Bogstavets frekvens er dog meget forskellig i de tre sprog, i dansk ca. 1 %, i norsk næppe 1/4 %, men i svensk henved 11 % (jf. Spang-Hanssen i *Nyt fra Sprognævnet* nr. 4, 1970: 2, Uthorn 1973: 17). Færøsk og islandsk har æ, dog med anden udtale, og isl. æ skrives også i ord med oprindeligt langt ø fx *færa* = sv. *föra*, no. & da. *føre*). Finsk har ä ligesom svensk.

Allerede i de ældste tekster der er skrevet med det latinske alfabet har alle de nordiske sprog bogstavformen æ. Gennem hele middelalderen skrev man altså æ også i svensk, men med bogtrykkerkunsten optog man i Sverige (og dermed også i Finland) tegnet ä fra tysk.

I henhold til princip nr. 2 skulle et valg mellem bogstavformerne ä og æ falde ud til fordel for æ. Men da svensk retskrivning som sagt har ä i langt flere tilfælde end norsk og dansk har æ (sv. *älska*, *häst*, *använda*: no. & da *elske*, *hest*, *anvende*, osv.), vil skriftbilledet vedblivende være forskelligt, selv om ä ændres til æ. Det vigtigste moment er ikke forskellen i bogstavform, men forskellen på fordelingen af bogstaverne ä/æ og e i de tre retskrivningssystemer.

Et flertal af deltagerne i retskrivningsmødet 1869 anbefalede at indskrænke brugen af bogstavet e som betegnelse for lyden /æ/, men virkningen heraf blev højst uensartet: I svensk retskrivning, som i forvejen gjorde udstrakt brug af ä, indførtes dette bogstav i endnu mange flere ord i stedet

for e, medens man i Danmark kun foretog beskedne ændringer i samme retning og i Norge foreløbig blev stående ved det tilvante. Med reformen 1917 undergik den norske retskrivning imidlertid en radikal ændring, idet den korte /æ/-lyd fra nu af som regel skulle skrives e (fx *verre*) og kun den lange /æ/-lyd betegnes med æ (fx *være*). I fordelingen af bogstaverne ä/æ og e står svensk og norsk retskrivning nu som principielle modsætninger, medens dansk retskrivning indtager et temmelig uklart mellemstandpunkt (sml. *begge, skel, temmelig, vende, snerre, hest, let: lægge, skæl, tæmme, vænne, spærre, gæst, mæt*, osv.).

I denne ortografiske forbistring er den norske løsning at foretrække. Den indebærer at bogstavet æ betegner lang /æ/-lyd, som i *bære* og *mæle*, og omlydsvokalen til å, fx *væpne* (jf. *våpen*) og *sæd* (jf. *så*); i sidste fald kan æ også stå for kort vokal, fx *færre* (jf. *få*) og *væske* (jf. *våt*). Den korte /æ/-lyd betegnes i øvrigt med e, som *legge, sende, veske* 'taske' osv.; i et mindre antal ord står e dog traditionelt for lang /æ/-lyd, fx *her, jern, på ferde*.

Overføres dette system på svensk retskrivning (som foreslået af Uthorn 1973: 14—15) og dansk retskrivning, vil resultatet blive en vidtgående overensstemmelse mellem de tre skriftsprog; skrivemåder som *legge, velge, fængsel, tenke, nesten, sette, jevn* vil blive fælles for norsk og dansk og vil i svensk modsvares af *legga, velja, fengelse, tenka, nestan, setta, jemn*. Full overensstemmelse kan ikke opnås, da der må tages hensyn til udtaleforskelle (jf. princip nr. 4). Medens den danske skrivemåde *tæt* kan ændres til *tett* som i norsk, må svensk beholde *tät*, da vokalen her er lang (og neutrum må analogt skrives *tätt*, så at ordidentiteten bevares); den svenske skrivemåde *ägg* kan ændres til *egg* som i norsk, men dansk har lang vokal og må beholde *æg* (analogt også, trods vokalforkortelse i sammensætning, *æggekage* osv.). Reglen om æ/ä som tegn for omlyd af å bør dog i nogle tilfælde kunne fraviges: trods *lång, många, ålder* o.l. bør der i svensk skrives *lengre, mengd, äldre* på linje med no. *lengre, mengde, äldre*, osv.; trods sing. *hånd* bør plur. i dansk skrives *hender* som i norsk (og svensk, med sing. *hand*).

Uanset enkelte sådanne tillempninger for fællesskabets skyld vil ä/æ vedblivende have højere frekvens i svensk og dansk, eftersom norsk har lang /e/-lyd og følgelig skrivemåden e i mange ord hvor svensk og dansk har lang /æ/-lyd og derfor må fastholde skrivemåden ä/æ, sml. sv. *knä, trä, glädja, prägel, läkare, stjäla, dräpa, näsa, kräva*, da. *knæ, træ, glæde, præg, læge, stjele, dræbe, næse, kræve* : no. *kne, tre, glede, preg, lege, stjele, drepe, nese, kreve*, osv. I de tilfælde hvor dansk har e for lang /æ/-lyd — fx *her, der, fjerde, sjette, tjene, udstede, chef, pjece* — bør denne skrivemåde fastholdes.

Når det gælder bogstavets form — ä eller æ — må det konstateres at der er grafiske ulemper forbundet med ä/Ä, idet prikkerne kan falde af, så at tegnet bliver til a/A, og i håndskrift må pennen løftes fra papiret for at sætte prikkerne eller tøddelen, hvorimod æ kan skrives i ét træk. Foruden disse forhold taler den historiske hævde imod at norsk og dansk skulle gå over til ä, der for nordmænd og danskere er en afgjort fremmedartet bogstavform. Hvis bogstavets frekvens i svensk retskrivning reduceres så radikalt som foreslået ovenfor, skulle svensk derimod kunne gå over til æ, der i forvejen kendes fra enkelte svenske slægtsnavne som *Andræ, Friedländer, Gumælius, Thunæus*. På den anden side kan det ikke negligeres at finsk har ä; den tosprogede befolkning i Finland er vant til bogstavformen ä i både finsk og svensk, og ä er et hyppigt bogstav i finsk (*hyvää päivää* 'goddag', *määrätä* 'bestemme', osv.). Om der skrives ä eller æ har uægtelig en vis betydning for skriftbilledet, men ortografisk set er bogstavets form mindre væsentlig. For så vidt kan norsk og dansk fastholde æ og svensk blive stående ved ä.

De ovenfor anførte få eksempler på omfordelingen af ä/æ og e suppleres (dog naturligvis langtfra udtømmende) i nedenstående liste; herved kommer også virkningerne af de øvrige reformforslag ofte til syne. Ordningen er alfabetisk efter den (justerede) norske ordform.

Norsk	Dansk	Svensk
anmelde	anmelde	anmäla
anvende	anvende	använda
avvekslende	avvekslende	omvekslande
benk	benk	benk
blekk	blekk	blekk
brenne	brenne	brenna
dekke	dekke	tekka
der	der	där
djerv	djerv	djerv
dverg	dverg	dverg
ekte	ekte	ekta
ekteskap	ekteskab	ektenskap
eldre	eldre	eldre
elske	elske	elska
ende	ende	enda
ender (plur. af and)	ender	ender
endre	endre	endra
enn	enn	enn
enke	enke	enka
eple	æble	epple
er	er	er
felle	felle	fella
felles	felles	(÷)
ferd	ferd (jf. flg.)	färd
ferdes	ferdes	färdas
ferdig	ferdig	färdig
ferje	ferge	ferja
fjell	fjell	fjell
flesk	flesk	flesk
færre (af adj. få)	færre	färre
gelde	gelde	gella
gest	gest	gest
grense	grense	grens
heder	hæder	heder
hedre	hædre	hedra
hefte	hefte	hefte

Norsk	Dansk	Svensk
hende 'ske'	hende	henda
hendelse	hendelse	hendelse
hente	hente	hemta
hest	hest	hest
hjelp	hjelp	hjälpa
i hjel	ihjel	ihjäl
intekt	intekt	intekt
kekk	kekk	kekk
keller	keller	kellare
kempe	kempe	kempa
kenne	kenne	kenna
kepp	kepp	kepp
kerring	kelling	käring
kledd (jf. kle)	klædt (jf. klæde)	klädd (jf. kläda)
kvesse	hvesse	hvessa
kærlig (jf. kær)	kærlig	kärlig
lenge	lenge	lenge
lett	lett	lett
mektig	mektig	mektig
melk	melk	mjölk
menn (plur. af mann)	menn	menn
merke (sb.)	merke	merke
-messig	-messig	-messig
mett	mett	mett
nett (sb.)	nett	nät
nettopp	nettopp	nettopp
nesle	nelle	nesla
penn	penn	penna
prest	prest	prest
redd	ræd	redd
redsel	rædsel	redsla
redde	redde	redda
rett	rett	rett
selv	selv	sjelv
selge	selge	selja
setning	setning	setning

Norsk	Dansk	Svensk
sett (sb.)	sett	sett
sjelden	sjelden	sellan
skegg	skæg	skegg
skremme	skremme	skremma
slekt	slekt	slekt
spenne (vb.)	spenne	spenna
strekke	strekke	strekka
sjette	sjette	sjette
telle	telle	telja
tenne	tenne	tenda
vegg	væg	vegg
vel	vel	väl
veldig	veldig	veldig
venn	venn	venn
vente	vente	venta
venne	venne	venja
verre	verre	verre
verst	verst	verst
vert	vert	värd
væske	væske	vätska
væte	væde	väte
ætt	æt	ätt
ætling	ætling	ätling

§ 13. **ö:ø.** Mellem ö og ø er forholdet principielt som mellem ä og æ (se § 12); ö bruges i svensk, ø i norsk og dansk. Bogstavets frekvens er omtrent den samme i alle tre sprog, dvs. ca. 1 %, dog vel en smule højere i svensk med *för(-)*, *före(-)* over for norsk (bokmål) og dansk *for(-)*, *fore-*. Færøsk har ø, islandsk derimod ö. Finsk har ö ligesom svensk.

Allerede i de ældste tekster der er skrevet med det latinske alfabet har alle de nordiske sprog bogstavformen ø. Gennem hele middelalderen skrev man altså ø også i svensk, men med bogtrykkerkunsten optog man i Sverige (og dermed også i Finland) tegnet ö fra tysk.

Hvis der skulle træffes et valg mellem de to bogstavformer

ö og ø, måtte det i henhold til princip nr. 2 falde ud til fordel for ø, som da måtte indføres i svensk i stedet for ö. Den omstændighed at finsk har ö kan imidlertid ikke negligeres, idet den tosprogede befolkning i Finland er vant til samme bogstavform i både finsk og svensk, og ö er et ret ofte forekommende bogstav i finsk (*hyödytön* 'nytteløs', *löytö* 'fund', osv.). Desuden er ö ikke nogen fremmedartet bogstavform for nordmænd og danskere; i håndskrift bruges ö ved siden af ó og ø, på en del skrivemaskiner i Norge findes kun formen ö, og ö har indtil for nylig været så godt som enerådende på norske og danske landkort. Endvidere har det tidligere været en ret udbredt praksis i Danmark at skelne mellem ø og ö af fonetiske grunde, fx *øge* : *öje* (således i Folkehøjskolens Sangbog). For så vidt kunne norsk og dansk gå over til ö i stedet for ø, men herimod taler (foruden den historiske hævde) at der er grafiske ulemper forbundet med ö og endnu mere med Ö, idet prikkerne kan falde af, så at tegnet bliver til o/O.

Hvis en ændring gennemføres, hvad enten af ö til ø eller omvendt, vil der fortsat være uoverensstemmelse med enten finsk og islandsk ö eller med færøsk ø. Alt i alt synes en ændring unødvendig.

§ 14. **Diftongerne ei, ai, øy : ej, aj, öj/øj mfl.** Et flertal af deltagerne i retskrivningsmødet 1869 gik ind for at ændre den daværende dansk-norske skrivemåde ei, ai, øi osv. til ej, aj, øj osv. efter svensk mønster. Ændringen gennemførtes i dansk retskrivning allerede 1872, men norsk fastholdt den traditionelle skrivemåde, med den ene undtagelse at øi i 1938 blev ændret til øy. Over for sv. *ej, feja, mejsel, maj, vaja, böja, höjd, flöjt, koj, huj* og da. *ej, feje, mejsel, maj, vaje, bøje, højde, fløjte, køje, huj* står da no. *ei, feie, meisel, mai, vaie, bøye, høyde, fløyte, koie, hui*. Af sproghistoriske årsager forekommer ej og øj dog ikke så ofte i svensk som de tilsvarende skrivemåder optræder i dansk og norsk (bokmål), sml. da. *eje, lejr, sejle, øje, møje, tøj*, no. *eie, leir, seile, øye, møye, tøye* : sv. *äga, läger, segla, öga, möda, tyg*, osv. Islandsk retskrivning har ei og ey, færøsk ei og oy.

Ifølge princip nr. 2 burde norsk retskrivning ændre skrivemåderne ei, ai, øy, oi, ui til ej, aj, øj, oj, uj, hvorved adskillige ord ville få (næsten) samme stavemåde som i svensk og endnu flere falde sammen med dansk. Bortset fra ai, oi, ui, der kun forekommer i ganske få ord (ligesom sv. & da. aj, oj, uj), har norsk imidlertid langt flere ord med diftong end svensk og dansk, sml. sv. *ben, bred, fet, get, lera, ren, sten*, da. *ben, bred, fed, ged, ler, ren, sten*: no. *bein, brei* (og *breð*), *feit, geit, leire, rein, stein*; og sv. *hö, klyva, lösa, mö, rök, ö*, da. *hø, kløve, løse, mø, røg, ø*: no. *høy, kløyve, løyse, møy, røyk, øy*; etc. Fra et svensk og dansk synspunkt vil der næppe være noget vundet ved at ej, øj indføres i disse særnorske ordformer ("brej, lejre, stejn, høj, løjse, øj" osv.); ordene bliver ikke lettere at genkende, snarere tværtom.

Det forekommer derfor ikke rådeligt at ændre den norske retskrivnings diftongbetegnelser ei og øy, og da heller ikke de mindre frekvente ai, oi og ui.

§ 15. **ds : ss/s : ts.** Hvor dansk retskrivning har ds efter vokal, er d i adskillige tilfælde stumt, og forbindelsen udtales altså /s/. De tilsvarende norske ord skrives næsten alle med ss (eller s), medens svensk, i overensstemmelse med udtalen, har ts. Til da. *plads, kradse, spids, hidsig, trods, pudse, smudsig* — alle med kort rodvokal — svarer no. *plass, krasse, spiss, hissig, tross, pusse, smussig*, sv. *plats, kratsa, spets, hetsig, trots, putsa, smutsig*; i nogle få ord har svensk ss eller s ligesom norsk, sml. da. *bedst, sidst, klods, kryds* med no. & sv. *best/bäst, sist, kloss, kryss*, og til da. *struds* svarer både no. & sv. *struts*. Hvor dansk udtale har lang vokal foran det skrevne ds, har norsk retskrivning gerne s, sml. da. *stillads, stads, lods* med no. *stillas, stas, los* (men sv. *lots*); til da. *kreds* svarer både no. & sv. *krets*. I enkelte tilfælde modsvarer det danske ds af samme bogstavforbindelse i norsk og svensk retskrivning, således i *gods* og *tilfreds*.

Udtaleforholdene forbyder at ændre svensk og norsk retskrivning, hvorimod ds i dansk kunne ændres til ss efter kort vokal (fx *plass*) og s efter lang vokal (fx *los*), jf. herved § 10. I et vist omfang ville dansk retskrivning da blive identisk

med den norske, men ikke med den svenske, der jo oftest har ts: *plats, lots* osv.; af hensyn til norsk og svensk måtte ord som *gods* og *tilfreds* undtages, rimeligvis også *kreds* og *struds*. Eventuelt kunne ændringer i dansk retskrivning begrænses til de tilfælde hvor der kan opnås overensstemmelse med både norsk og svensk, dvs. *best, sist, kloss, kryss*, men ud fra en systematisk betragtning ville reformen da være højst uklar.

Alt i alt er en ændring næppe tilrådelig.

§ 16. **å : att/at.** Efter forslaget i § 10 bør svensk retskrivning ændre skrivemåden *att* til *at*; dette gælder både konjunktionen *att*, der indleder bisætninger (fx *det var bra att du kom*), og infinitivmærket *att* (fx *han föredrog att stanna*). Skrivemåden *at* bruges i begge tilfælde også i dansk, men ikke i norsk, der skelner mellem konjunktionen *at* (fx *det var bra at du kom*) og infinitivmærket *å* (fx *han foretrakk å bli*). Islandske har i begge funktioner *að*, færøsk *at*.

Indtil 1917 skrev man også i norsk *at* foran infinitiv; ændringen til *å* var en indrømmelse til udtalen. Samme udtale /å/ er almindelig i daglig tale i svensk og dansk, men konkurrerende med /at/; der er således ikke grundlag for at ændre infinitivmærket sv. *att*, da. *at* til *å*. Ifølge princip nr. 2 burde norsk retskrivning genindføre *at*. Da en sådan ændring imidlertid kan siges at stride imod princip nr. 4, for så vidt som udtalen /å/ er enerådende i norsk, må man nok affinde sig med denne — relativt betydningsløse — forskel.

§ 17. **Kortformer af visse verber.** Afhængigt af udtalen kan der i svensk retskrivning vælges frit mellem en (ældre) lang og en (nyere) kort form af visse verber, med forskellig stilvalør; kortformen er nu den normale. Det gælder *be/bedja, bli/bliva, ge/giva, ha/hava, ta/taga*. I norsk bokmål har flere af disse verber kun kortform: *be/bede, bli, gi, ha, ta*; dertil kommer *la/late*. De tilsvarende ord har i dansk retskrivning kun den lange form (med undtagelse af præs. *har*), skønt kortformer er almindelige i udtalen; der skrives altså *bede, blive, give, have, lade, tage*.

I forbindelse med en nordisk retskrivningsreform efter de her foreslåede linjer vil det være naturligt at der i dansk retskrivning gives valgfrihed mellem lange og korte former af disse verber, nærmest efter svensk mønster, således at følgende infinitiv- og præsensformer tillades: *be, ber; blir; gi, gir; ha; la, lar; ta, tar*; og i tilslutning til inf. *ha*, præs. *har* må skrivemåden af præteritum *havde* ændres obligatorisk til *hade*. Se nærmere Karker 1976.

§ 18. **Fremmedord.** Retskrivningsmødet 1869 anbefalede at "främmande ord, som kunna anses såsom fullt införlifvade med modersmålet, skrivas på inhemskt vis" (Språk och stil 1903: 235). Dette princip stemte med skrivebrugen i Sverige, hvor det havde været praktiseret siden århundredets begyndelse, og det kunne uden vanskelighed accepteres også i Norge og Danmark. I den første ministerielle bekendtgørelse om den danske retskrivning (1889) indførtes således følgende generelle bestemmelse: "Fremmede Ord, der ere fuldt optagne og indgaaede i Sproget og i Udtalen have tabt de fremmede Lyde, skrives efter Sprogets almindelige Regler." Men spørgsmålet om hvilke typer af fremmedord der kunne anses for fuldt optaget i modersmålet blev i tidens løb afgjort på meget forskellig vis i de tre sprog. Eksemplerne i nedenstående korte liste viser hvorledes den svenske retskrivning i dag indtager en mellemstilling mellem den konservative danske og den radikale norske:

Dansk	Svensk	Norsk
acceptere	acceptera	akseptere
atelier	ateljé	atelier
benzin	bensin	bensin
bouillon	buljong	buljong
bureau	byrå	byrå
check	check	sjekk
chef	chef	sjef
creme	kräm	krem
cykel	cykel	sykkel

Dansk	Svensk	Norsk
diskussion	diskussion	diskusjon
excentrisk	excentrisk	eksentrisk
facade	fasad	fasade
hetz	hets	hets
interview	intervju	intervju
jaloux	jalu	sjalu
kostume	kostym	kostyme
manchet	manschett	mansjett
mayonnaise	majonnäs	majones
nation	nation	nasjon
refleksion	reflexion	refleksjon
ressourcer	resurser	ressurser
ræsonnement	resonemang	resonnement
succes	succé	suksess

Også for fremmedordene gælder at en lydret stavning i mange tilfælde fjerner sprogene fra hverandre, som når det engelske *juice*, der på norsk udtales /ju:s/ og på dansk /dju:s/, bliver forsvensket til *jos*. Tillem্পningen af fremmedords skrivemåde er et problem for sig, som vil kræve en særskilt undersøgelse og vurdering.

Konsekvenserne

I den skandinaviske sammenhæng er det norske bokmål sproget i midten. Det indtager med hensyn til både udtale, bøjning og ordforråd i alt væsentligt en mellemstilling mellem svensk og dansk. I den foregående udredning har det vist sig at det samme gælder om retskrivningen: det norske retskrivningssystem (nynorsk såvel som bokmål, jf. ovenfor note 2) stemmer på de fleste punkter overens med enten det svenske eller det danske, således at fuldstændig harmoni ifølge princip nr. 2 må opnås ved ændring i enten dansk eller svensk; og i de få tilfælde hvor der er ortografisk uoverensstemmelse mellem alle tre sprog, vil den enkleste løsning være den norske (se § 10). Bortset fra det specielle spørgsmål om fremmedordene (§ 18) står norsk retskrivning kun på to

punkter alene over for svensk og dansk: ved betegnelsen af diftongerne og ved skrivemåderne gj-, kj- og skj- foran e, æ og ø. Medens den første af disse forskelle kan regnes for uvæsentlig (se § 14), bør den sidstnævnte medføre ændring til g-, k- og sk- (se § 3); men ud over forslaget om at genindføre hv- i nogle få ord (§ 1) og at ændre *inn* til *in* (§ 10) bliver dette det eneste krav til Norge (jf. også Lindstam 1943: 88).

De største ofre på det nordiske alter må altså bringes af Sverige og Danmark.

For svensk retskrivning indebærer dette på nogle punkter en tilbagevenden til en ældre skrivebrug (fra 1800-tallet): i stedet for v genindføres hv, hvor det har historisk hjemmel (§ 1), det samme gælder med visse begrænsninger om dt i stedet for t eller tt (§ 11), og som betegnelse for kort /æ/-lyd genindføres (eller nyindføres) e i stedet for ä (§ 12). På andre punkter opgives en skrivebrug som set fra dansk og norsk side ter sig som forældet: i hjemlige ord ændres x til ks (§ 5) og ck til kk (§ 6), og det abnorme *och* ændres til *ok* (§ 7)⁵. Endelig reguleres fordelingen af enkelt og dobbelt konsonant-bogstav efter norsk mønster (§ 10).

Fra dansk retskrivning fjernes en ejendommelig arkaisme, idet præpositionen *af* ændres til *av* (§ 2). Hvor gt hører til ordets stamme, skrives i stedet kt (§ 4), og nd, ld ændres, hvor der er historisk hjemmel for det, til nn, ll (§§ 8—9). Efter kort trykstærk vokal indføres med enkelte undtagelser

5 Efter Rasks lære er c og x at betragte som overflødige bogstaver; de svenske deltagere i retskrivningsmødet 1869 godtog ks, men hævdede at ck alene måtte anses som en grafisk betegnelse af to sammenskrevne k'er (!) (Språk och stil 1903: 234). Det bør noteres at skrivemåden ck — trods velkendte paralleller i engelsk og tysk (eng. *black*, ty. *decken*, osv.) — gør et væsentlig mere fremmedartet indtryk på nordmænd og danskere end x. Forklaringen er nok at ck gik af brug i dansk-norsk allerede tidligt i 1700-tallet, medens x først efter 1870 blev afløst af ks i officiel retskrivning (i Norge 1870, i Danmark 1889) og endnu bruges af enkelte danske skribenter. Som en art modydelse for ændring af det i Norden enestående svenske ck til kk kunne norsk og dansk retskrivning da muligvis genindføre x.

dobbeltskreven konsonant i udlyd (§ 10). Og som betegnelse for kort /æ/-lyd (gen)indføres e i stedet for æ (§ 12).

Om de fleste af disse retskrivningsændringer gælder at de tillige skaber bedre overensstemmelse med islandsk og færøsk. Både islandsk og færøsk retskrivning har hv (§ 1), g, k, sk foran alle fortunevokaler (§ 3), kk (§ 6), etymologisk fordeling af nd : nn og ld : ll (§§ 8—9) og omtrent samme fordeling af enkelt og dobbelt konsonant (§ 10) og af e og æ (§ 12) som i norsk. I nogle få tilfælde afviger islandsk og færøsk indbyrdes: isl. *af*, fær. *av* (§ 2), isl. *x*, fær. *ks* (§ 5); og på et enkelt punkt ophæves en eksisterende lighed mellem islandsk-færøsk og svensk skrivebrug (§ 11). Til de konservative bestemmelser kan bemærkes at både islandsk og færøsk bruger bogstavformen æ (§ 12) og diftongbetegnelsen ei (§ 14); derimod har islandsk bogstavformen ö, færøsk ø (§ 13), og til den norske diftong øy svarer isl. *ey*, fær. *oy* (§ 14). Endelig fører ændringerne i svensk af *x* til *ks* (§ 5) og af *ck* til *kk* (§ 6) til overensstemmelse med finsk retskrivning, og en allerede eksisterende overensstemmelse opretholdes idet svensk bevarer bogstavformerne ä og ö (§§ 12—13).

Eftersom svensk, norsk og dansk på den ene side og islandsk, færøsk og finsk på den anden side ikke er indbyrdes forståelige, kan disse overensstemmelser synes ligegyldige. Men da kommunikationen mellem de to grupper normalt foregår på et af de skandinaviske sprog, vil det for de læsende islændere, færingere og finner være af stor værdi om retskrivningssystemet principielt er det samme i dansk, norsk og svensk, og at det afviger mindst muligt fra det som de er fortrolige med fra deres modersmål.

Hermed er nu den ideale fordring præsenteret. Af sammenfatningen ovenfor fremgår det tydeligt at reformforslaget berører mange ord, navnlig i svensk og dansk. Men hvor stor bliver forandringen i skriftbilledet, og hvor stærkt vil den føles? Til belysning af dette spørgsmål følger nogle tekstprøver i ny retskrivning, hentet dels fra de tre versioner af arbejdsordningen for Nordisk Råd, dels fra fiktionsprosa af Pär Lagerkvist, Sigurd Hoel, Tarjei Vesaas og Martin A. Hansen.

Nordisk Råds arbeidsordning 1955 §§ 13—14

Svensk tekst

§ 13. Utskott veljer, i den mån så finnes påkallat, talesmann for sak, som har hånvisats dit. Okså mindretal i utskott kan velja talesmann.

Utskott kan inbjuda utomstående medlem av rådet, så okk regeringsledamot som ikke er medlem av rådet, at utan røstrett deltaga i dess överlegningar i viss sak. Utskott kan okså eljest inbjuda person utanför rådet at lemna opplysningar ok uttala sin mening inför utskottet.

Medlem av utskott, som enligt 10 § andra stykket stadgan ikke kan deltaga i beslut i en sak, kan ikke heller inom utskott deltaga i beslut i saken.

Falla røsterna lika inom utskott, äger förmannen utslagsrøst. Enhvar utskottsmedlem har rett at ställa förslag, som avviker från utskottets förslag.

Utskotts förslag til beslut jemte därtil hörande reservationer (mindretalsförslag) tilstellas rådet skriftligen.

§ 14. Under rådets förhandlingar få medlemmarna ordet i den ordning de anmält sig. Med rådets samtykke kan dokk presidenten frångå denna ordningsföljd.

På förslag av presidenten kan rådet för särskild debatt besluta at begrensa ytrandenas lengd. På förslag av presidenten eller av fem valda medlemmar kan rådet okså med två tredjedelars flertal besluta, at debatten om en viss sak skal avslutas. Om sådana förslag kan debatt ikke äga rum.

Norsk tekst

§ 13. Et utvalg velger i den monn det finnes påkrevd, en talsmann for saker som er henvist til det. Også et mindretall i utvalget kan velge talsmann.

Et utvalg kan inby et utenforstående medlem av rådet, og likeså et regeringsmedlem som ikke er medlem av rådet, til uten stemmerett å delta i utvalgets behandling av en sak. Et utvalg kan også ellers inby personer utenfor rådet til å gi opplysninger og uttale sin mening til utvalget.

Et utvalgsmedlem som etter § 10 annet ledd i vedtektene ikke kan delta i beslutning i en sak, kan heller ikke i et utvalg delta i beslutning i saken.

Står stemmene like i et utvalg, gjør formannens stemme utslaget. Ethvert utvalgsmedlem har rett til å stille forslag som avviker fra utvalgets forslag.

Utvalgets instilling og dertil knyttede reservasjoner (mindretallsforslag) tilstilles rådet skriftlig.

§ 14. Under rådets forhandlinger får medlemmene ordet i den rekkefølge de har meldt sig. Med rådets samtykke kan likevel presidenten fravike denne rekkefølge.

Etter forslag av presidenten kan rådet vedta å begrense taletiden i en debatt. Etter forslag av presidenten eller av 5 valte medlemmer kan rådet med to tredjedelers flertall vedta å avslutte debatten om en sak.

Forslag som er nevnt i annet ledd kan ikke debatteres.

Dansk tekst

§ 13. Et utvalg velger, i den udstrekning det finnes påkrævet, en talsmann for sager, som er henvist til det. Også et mindretall i udvalget kan velge en talsmann.

Et utvalg kan inbyde et udenforstående medlem av rådet og ligeså et regeringsmedlem, som ikke er medlem av rådet, til uden stemmerett at deltage i udvalgets behandling av en sag. Udvalget kan også ellers inbyde personer udenfor rådet til at give oplysninger og udtale sig til udvalget.

Et udvalgsmedlem, som efter vedtekternes § 10 stk. 2 ikke kan deltage i beslutning i en sag, kan heller ikke i et udvalg deltage i beslutning i sagen.

Står stemmerne lige i et udvalg, gjør formannens stemme udslaget. Ethvert udvalgsmedlem har rett til at stille forslag, som avviger fra udvalgets forslag.

Udvalgets instillinger med dertil knyttede reservationer (mindretallsforslag) tilstilles rådet skriftligt.

§ 14. Under rådets förhandlingar får medlemmerna ordet i den rekkefølge, de har meldt sig. Med rådets samtykke kan presidenten dog fravige denne rekkefølge.

Efter forslag av presidenten kan rådet vedtage at begrænse taletiden i en debatt. Efter forslag av presidenten eller 5 av rådets valgte medlemmer kan rådet med to tredjedele flertall vedtage at avslutte debatten om en sag.

De i stk. 2 nevnte forslag kan ikke debatteres.

Pär Lagerkvist: Ahasverus död

(Albert Bonniers Förlag, Sthlm 1960: 7—9)

I et härberge för pilgrimer til Det heliga landet kom det en kvell in en mann som tyktes jagad av bliksten, när han rykte upp dörren flammade hela himlen up bakom ok regnet ok blåsten kastade sig över honom, det var med knapp nöd han kunde få igen dörren efter sig. När det entligen lyckats vende han sig inåt det halvskumma rummet, bara upplyst av några osande oljelampor, ok tyktes fråga hvar han befann sig. Det var et stort, kalt rum, lengst bort var där så mörkt at han inte kunde urskilja någonting alls. Men så långt han kunde se låg det fullt med folk på knä i den smutsiga, tilsölade halm som var utbredd över hela golvet, det såg ut som de låg ok bad, et otydligt mumlande hördes från dem men några ansikten kunde han inte se, alla låg med ryggen åt honom, bortvenda. Luften var tung ok instengd, när man kom utifrån kendes den nestan kveljande, svår at andas. Hvar befann han sig egentligen?

Vid grova träbord et stykke från dörren satt några menn med råa ansikten ok spelade tärning ok drakk. Et par kvinnor satt där också, hengde med armarna om halsen på mennene ok verkade berusade liksom de. En såg med simmiga ögon upp et slag på fremlingen som kom in, som tyktes jagad av bliksten. Annars feste sig ingen vid honom.

Någon ledig plats fanns inte utom vid ett av borden. Där satt en mann aldeles ensam. Med frånvarande blick såg han rett framför sig, tyktes inte upptagen av någonting annat

enn sig sjelv. Han var medelålders, senig ok mager, benen var utstrekta under bordet i hela sin lengd, vid fötterna låg en hund hopkrupen. Den fremmande gikk fram ok satte sig där, et stykke ifrån mannen.

Han såg inte upp, tyktes inte merka at någon satte sig bredvid honom. Fremlingen låtsades inte heller om honom, bara sneglade något åt hans håll. Hans ansikte med den hvassa, rödaktiga skeggstubben ok den hopbitna munnen var knotigt ok instengt, slepte ingen inpå sig. På bordet framför honom låg hans långa magra hender, hårige på översidan, den lilla lågan i oljelampan lyste på dem, rörde sig fladdrande för draget från dörren. Den var som et litet engsligt levande väsen i det stora ödsliga rummet.

Sigurd Hoel: Stevnemøte med glemte år

(Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1954: 9—10)

Det begynte den sjette april 1954, med den middagen som Vera Bang holdt for Sander Paulsen og meg. Vi to var de eneste gester; men Kåre, sønnen hennes, var med, det er klart. Han er godt og vel 13 år gammel, men moden langt forut for sin alder og allerede litt av en verdensmann.

Egentlig var det slett ikke oss to hun holdt den middagen for; vi var bare to statister som kom in med et brev på et brett og sa en replikk; som Sander uttrykte det. Æresgjesten var Sven Arneberg, vår felles venn. Sjette april var hans fødselsdag. Vi visste på forhånd at det ville være dekket til ham, med en enslig rose stående foran kuverten hans. Sander og jeg var bedt fordi vi var de to nærmeste vennene, og fordi vi var Kåres faddere.

Og egentlig begynte det slett ikke denne kvelden heller. Jeg kunne like gerne sagt at det begynte den 9. april 1940 — eller for eksempel den novemberkvelden i 1939, da jeg tok Sven Arneberg med meg til Vera. Men det er nå en annen historie.

Det vil si, samme historien, bare et tidligere kapittel. Og hvis du koker til kjøttet faller fra knoklene, er vel det hele

den samme evige og uforanderlige historien, som har gentatt og atter gentatt seg fra verdens grunnvoll ble lagt. Bare ny hver gang, ikke til å kenne igen for ham som har hørt om den ti ganger før, og så kommer ut for den selv.

Tarjei Vesaas: Fuglane

(Gyldendal Norsk Forlag, 4. opplag 1968: 40—41)

— Denne hakka er eg ikkje van med, fortalde han til mannen, skaftet er for langt.

— Ja, la henne ligge du, sa mannen, det er like bra du brukar fingrane. Ein ger det meir ordentleg òg, når ein brukar fingrar.

— Det var godt du sa, sa Mattis hjarteleg. Han kende ein venleg liten stønad i orda av mannen, ein stønad som trongst imot dei to unge.

Han heldt fylgje med dei unge òg, dei første metrane. Han hadde då ti fingrar å klype ugras med. Genta og guten fylgdest så det var svært. Moro hadde dei det til og med, trass i det fortærande arbeidet. Mattis hadde lange skøna at det var eit kærastpar. Det var tregaleg, men moro å sjå på òg, spennande. Mattis trudde ikkje han hadde vori så nær eit kærastpar før.

Genta såg bort på Mattis med glade auga. Han trong ikkje vera redd *henne*, ho var drukken i auga likefram, så glad var ho i guten ved sida av seg. Ho lo til alt han sa. Endeleg vendte ho seg òg til Mattis, som venta sårt. Det gjorde så godt i han, at det kunne ikkje seiast. Eit slikt rundt, leande genteandlet var vendt mot han i glede.

Martin A. Hansen: Ventesalen

(Martsnat, et udvalg ved Thorkild Bjørnvig, Gyldendal, Kbh. 1965: 67—68)

Skal De med neste tog? spurgte hun.

— Nej, jeg sidder bare og venter.

Sådan svarede den fremmede kvinde. Og den trette, bekenkende kvinde lyttede intenst til klangen av hendes stem-

me. Ordene smuttede jo hurtigt bort, lydene opløstes, det gikk dem, som det gikk tobakksrøgen henne ved døren ud til perronen. Der stod et slud in ad den dør, hver gang nogen gikk igennem den, som var det ikke strid luft, men tunge vannmasser, der bruste forbi derude. Kom nogen in udefra, sagde de "ouw", når døren skrigende var fallet i bag dem. Så rystede de vann av klæderne og blev forlegne, mens de så sig om i ventesalen. Og døren stod og klaprede. Nogle bevarede forlegenheden i ansiktet, når de gikk videre igennem eller kikkede efter en siddeplads eller listede hen til disken, hvor servitricen hade udsolgt alt, aviser, brød, tobakk og ikke hade annet igen enn forkogt surrogatkaffe, en oppvartende kvinne, der lignede det annet inventar i ventesalen og ventesalen selv, sur, klam, slidt, trøstesløs, en ventesalens ånd. Og disse enkelte stadigt forlegne, som i deres forlegenhed — ennu rystet over, at de hade sagt "ouw" så højt og påfallende — nemt kom av sted med at købe en kopp forpjasket slamdrikke, som de slett ikke hade lyst til, men som de måtte bestille, lavmælt og med sky rygge for at gøre bod mod ventesalsånden for deres forlegenheds skyld, de var som sanne mennesker, tenkte den bekennende kvinne, som ikke en eneste gang vendte sine øjne mod disken for at betrakte sådan et menneske, men vidste, hvordan de var, de var som sanne mennesker. Sanne mennesker er de måske ikke, tenkte hun, men man kan se sannheden på dem. De bliver hjemløse, når de kommer in i ventesalen, de er hjemløse i deres eget tøj, de er fremmede for deres egne klæder, kan man se. De bliver så forlegne og hjemløse her i ventesalen, fordi de er hjemløse alle vegne, selv om de måske har alt, hvad der hører til. På dem ser man, hvad mennesker er for ynkelige væsner, hjemløse, ventere i en ventesal. Sådan ser de ud. Og så melder toget.

Så korte disse tekstprøver end er, giver de vistnok et pålideligt billede af reformforslagets konsekvenser. Udvides eksperimentet til at omfatte hele arbejdsordningen for Nordisk Råd (hvoraf §§ 13—14 kun udgør ca. en ottendedel) og omkring 5 gange så store udsnit af de skønlitterære tekster, og

tælles omstavningen af fx *indtægt* til *intekt* som 3 ortografiske ændringer, fås følgende kvantitative resultater:

Den svenske version af arbejdsordningen tæller i alt 1 615 ord; det samlede antal af ortografiske ændringer er 315, dvs. 19—20 per 100 løbende ord. Hos Lagerkvist modsvares 2 007 ord af 373 ændringer, dvs. 18—19 per 100 løbende ord.

Den norske version af arbejdsordningen omfatter 1 754 ord; de ortografiske ændringer er 49, dvs. knap 3 per 100 løbende ord. På 1 007 ord hos Hoel går 23 ændringer, svarende til godt 2 per 100 løbende ord, og på 1 034 ord hos Vesaas 20 ændringer eller knap 2 per 100 løbende ord.

Den danske version af arbejdsordningen består af 1 724 ord; de ortografiske ændringer er 230, dvs. 13—14 per 100 løbende ord. Til 2 014 ord hos Martin A. Hansen svarer 229 ændringer eller 11—12 per 100 løbende ord.

I alle tre sprog ligger antallet af retskrivningsændringer en smule højere i sagprosaeksten end i de skønlitterære prøver. Om dette vil gælde generelt skal være usagt, men det er vel forsvarligt på grundlag af optællingerne i de to teksttyper at anslå følgende gennemsnitlige antal ændringer per 100 løbende ord i hvert af de tre sprog: i svensk ca. 19, i norsk ca. 3 og i dansk ca. 13.

Det lave antal omstavninger i norsk kan ikke overraske (jf. ovenfor s. 67). At tallet for svensk er så højt som 19 per 100 løbende ord er derimod egnet til at vække betænkelighed, for selv om den danske retskrivningsreform af 1948 medførte ca. 20 ændringer per 100 løbende ord (Spang-Hanssen 1970: 38), dækker disse næsten identiske talstørrelser over betydelige kvalitative forskelle: Medens reformen i dansk bestod i relativt mekaniske ændringer på 3 punkter i retskrivningen, vil reformforslaget føre til ændringer på 7 punkter i svensk retskrivning, og af disse må i hvert fald de tre siges at sætte de skrivende på en hård prøve: hv for v, e for ä og den ændrede fordeling af enkelt og dobbelt konsonant. Antallet af omstavninger er ifølge forslaget en del lavere i dansk, ca. 13 per 100 ord. Alligevel må det skønnes at reformen vil stille mindst lige så store krav i Danmark som i Sverige. For ikke blot vedrører reformen 6 punkter i retskrivningen, men

de fleste af ændringerne kræver omskoling af de skrivende: det gælder kt for gt og e for æ, og i ganske særlig grad den ændrede fordeling af nn og nd, ll og ld, og indførelsen af et hidtil ukendt princip for brugen af enkelt og dobbelt konsonant.

De vanskeligheder som reformen volder vil uden tvivl være større for de skrivende end for de læsende. Erfaringen tyder på at de fleste hurtigt vænner sig til et nyt skriftbillede uden derfor at blive fremmedgjort i forhold til ældre litteratur med afvigende ortografi (Spang-Hanssen 1970: 46, Lundeby 1975: 168; mere skeptisk Hultman 1969: 145—146). Det største problem for læseren melder sig ved opslag i alfabetiske registre af enhver art — ordbøger, emnekartoteker, databaser osv. — hvor en mængde ord vil skifte plads. Mest iøjnefaldende og for så vidt lettest at operere med er omstavning i ordets begyndelse, som når *vilken* ændres til *hvilken* eller *æske* til *eske*; nok så besværlige er forandringer på 2. eller 3. plads i ordet, der kan afstedkomme anselige røkeringer inden for samme bogstav i alfabetet, som når *gjøre* ændres til *gøre*, *skjære* til *skære*, *käck* til *kek* osv. Ved sådanne opslag bliver læseren aktiv i samme grad som den skrivende og må kunne huske eller ræsonnere sig til den nye stavemåde for hvert enkelt ord, herunder også navne — for reformen må jo på længere sigt få konsekvenser også for stednavne, i Sverige med skrivemåder som *Mårbakka*, *Vesterås* og *Engelholm*, i Norge *Gendesheim*, *Køpmannskær* og *Skeberg*, i Danmark *Holbekk*, *Kerteminne* og *Rytterknekten*. At holde rede på forskellige ortografiske systemer i ældre og nyere registre er for de fleste mennesker en uoverkommelig opgave, og reformen må derfor blive skæbnesvanger for adskillige opslagsværker, som vil være hjemfaldne til forældelse og usælgelighed, hvis de ikke omarbejdes. Også økonomisk har reformen altså sin pris (jf. Spang-Hanssen 1970: 46—47)⁶.

6 Dersom reformen gennemføres, vil det være naturligt at tildele bogstavet å én og samme plads i alfabetet, enten den tredje-sidste som i svensk (... å ä ö) eller den sidste som i norsk og dansk (... æ ø å) (jf. Dansk Sprognævns årsberetning 1973/74: 11—12; Dahlstedt 1974: 180—181).

Initiativet

Med publiceringen af Carl Gustaf af Leopolds Afhandling om svenska stafsättet (1801) satte Svenska Akademien en norm for svensk retskrivning som ved sin fasthed og konsekvens vakte beundring i Danmark og Norge. Selv om Rasmus Rask i sit Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære (1825—26) ville lægge udtalen til grund for stavningen, tog han visse hensyn til skrivebrugen i svensk, og da det nordiske sprogfællesskab senere blev en del af skandinavismens program, kunne N. M. Petersen med nogle få justeringer af grundsætningerne hos Rask lancere en ny retskrivning "hvorved den danske brug kunde bevæge sig over imod og slutte sig til den svenske. En ringe eftergivelse fra dennes side", tilføjede han, "vil gøre dem begge ensformige"⁷. Detaljerede forslag til en fællesnordisk retskrivningsreform blev fremsat af Edwin Jessen, Knud Knudsen og Lucianus Kofod⁸, og bevægelsen kulminerede i retskrivningsmødet i Stockholm 1869, i hvis vedtagelser de to strømninger flød sammen: tillemplingen efter udtalen og tilnærmelsen mellem sprogene, det sidste især ved ændringer i den dansk-norske retskrivning.

Adskillige af mødets reformforslag blev med myndighedernes velsignelse snart gennemført i Danmark og Norge. I Sverige var man mere tilbageholdende. Og efterhånden fik ideen om den lydrette stavning overhånd over den nordiske tanke. I 1889 blev således gj-, kj-, skj- foran e, æ og ø ændret til g-, k-, sk- i dansk, men ikke i norsk retskrivning, og samme år indførte Svenska Akademiens ordlista (6. oplagan) skrivemåden ä i en mængde ord som tidligere havde e, uanset at dansk og (især) norsk retskrivning kun i meget begrænset omfang havde realiseret dette programpunkt. Den svenske

7 N. M. Petersen: Den nordiske oldtids betydning for nutiden, *Annaler for nordisk Oldkyndighed* 1844—45: 118—132 (=Samlede afhandlinger 3, Kbh. 1872: 215—230); citatet s. 118 (215).

8 E. Jessen: Om tilnærmelse mellem svensk og dansk retskrivning, *Tidskrift for Philologi og Pædagogik* 4, 1863: 83—84. K. Knudsen: Om tilnærmelse mellem Norsk, Dansk og Svensk, *Kristiania* 1866. Lucianus Kofod: Om Nordens sproglige enhed, *Stockholm* 1866: 20—27.

ministerielle retskrivningsreform af 1906 — et år efter unionsopløsningen — tilsidesatte fuldstændig det nordiske hensyn ved ændringen af hv- til v-, og de norske reformer af 1907, 1917 og 1938 var, skønt de på nogle punkter førte til overensstemmelse med svensk, i princippet ligegyldige over for det nordiske. Først i årene omkring den anden verdenskrig blev det nordiske argument på ny draget frem, navnlig af Elias Wessén og Karl Gustav Ljunggren, Sven Clausen og Dansk Forening til Nordisk Sprogrøgt⁹; af denne forenings tre ortografiske mærkesager — små begyndelsesbogstaver i appellativer, å for aa og av for af — blev de to første vundet med den danske retskrivningsreform af 1948.

Langt videre sigtede Carl Sigfrid Lindstam med sin bog *Nordisk rättstavning* (1946). Efter en almindelig historisk oversigt over udviklingen siden 1801 holder han revy over alle principielt unødige ortografiske forskelle mellem svensk, norsk og dansk og drøfter for hvert enkelt punkt muligheden af at ophæve uligheden. Men hans arbejde "vill tjäna endast som en orientering och en tankeställare", derfor afstår han fra at fremsætte et endeligt og i enkeltheder udarbejdet forslag til en fællesnordisk retskrivningsreform; et sådant forslag "måste både av sakliga och psykologiska skäl utarbetas gemensamt av representanter för alla fyra språken, danskan, landsmålet, riksmålet och svenskan" (Lindstam 1946: 101).

Nu foreligger imidlertid et detaljeret forslag, på de foregående sider præsenteret som den ideale fordring til nordisk retskrivning, dog udsprunget af ét menneskes overvejelser. Den kommission som Lindstam tænkte sig er aldrig blevet til, men den er det nødvendige næste led, dersom sagen skal fremmes; dens opgave vil være at underkaste forslaget en kritisk granskning og om nødvendigt handle i akkordens ånd. Kommissionen kunne være selvbestaltet, som deltagerne i

9 Elias Wessén: Hur vårda vi den nordiska språkgemenskapen? *Nordisk Tidskrift* utg. av Letterstedtska Föreningen 14, 1938: 357. K. G. Ljunggren: *Språkvård och språkforskning*, Lund 1946: 41—42. Om Sven Clausen og sprogrøgtforeningen se H. Galberg Jacobsen 1973: 119—122; foreningen blev stiftet 1941 og virkede til omkr. 1952.

retskrivningsmødet 1869 var det, privatpersoner hvis ord havde vægt i den offentlige debat. Eller den kunne udstyres med et officielt mandat. Den sidste løsning vil være den naturlige i dag da der findes sprognævn i alle de nordiske lande. Både Norsk språkråd og Dansk Sprognævn har i forvejen, på det nationale plan, bestemte opgaver vedrørende retskrivningen; og at det i Sverige er Svenska Akademien og ikke Svenska språknämnden som har hånd om ortografien, bør ikke kunne vanskeliggøre sammensætningen af en sådan kommission, der naturligvis ikke vil være bemyndiget til at træffe beslutninger, men kun til at afgive en indstilling. Selvsagt kan sprognævnene når som helst af egen drift tage spørgsmålet op til diskussion, men et politisk mandat må udgå fra regeringerne gennem vedkommende ministerium. I alle tre lande kan ændringer i retskrivningen gennemføres administrativt, således som det formelt var tilfældet i Sverige 1906, i Norge 1907 etc. og i Danmark 1948. Men ligesom Stortinget regelmæssigt har drøftet reformforslagene i Norge, ligesom den danske undervisningsminister i 1948 sikrede sig Folketingets tilslutning til reformen, og ligesom Sveriges Riksdag i 1969—70 tog stilling til nogle forslag om en mere lydret stavning (se nærmere Ståhle 1970: 30—35), således må det antages at den store retskrivningsreform der her er tale om i givet fald må forelægges parlamenterne til godkendelse¹⁰.

Så sandt som dansk, norsk og svensk er indbyrdes forståelige sprog, kan de betragtes som dialekter af ét og samme tungemål; afstanden mellem de tre nationalsprog er ikke større end afstanden mellem folkemålene i adskilte egne af det enkelte rige, for Danmarks vedkommende fx mellem vestjysk og bornholmsk. Var Kalmarunionen blevet opret-

10 Uthorn peger på "att de folkvalda aldrig har blivit tillsporda om någonting som rör svenska språket, vare sig ortografi eller annat, ett märkligt faktum i ett samhälle som kallar sig demokratiskt" (Uthorn 1973: 7). Sml. Bertil Molde: "the Academy ... cannot by itself undertake a real spelling reform. If a spelling reform should be made in Sweden, a special reform bill must be passed by the Swedish parliament" (Language Planning Newsletter, Vol. 1 No. 3, August 1975: 1).

holdt, havde vi ganske sikkert i dag kun haft ét skriftsprog som fællesnævner for mangfoldigheden af talemålsformer. I den ældre middelalder kunne de nordiske sprog endnu gå under en fælles betegnelse, "dansk tunge", trods visse forskelle i sprogsystemet som ikke undgik opmærksomheden: Saxo taler et sted om et par nordmænd som "kunne dansk"¹¹. Orto­grafisk fremtrådte de skrevne sprog fra første færd med regio­nale forskelle, men dog temmelig ensartede; i 1400-årene blev den svenske skrivebrug stærkt influeret af dansk, og dansk blev tilmed officielt skriftsprog i Norge¹². Men med opløsningen af Kalmarunionen skiltes vejene på ny, og afstanden mellem svensk og dansk-norsk retskrivning var i de følgende århund­reder påtagelig; gensidig påvirkning fandt ikke sted, og æn­dringer forløb ikke parallelt: i 1700-tallet var den svenske skrivebrug således påfaldende gammeldags, i det meste af 1800-årene påfaldende avanceret sammenlignet med den dansk-norske. Den store harmoniseringsplan af 1869 slog for en stor del fejl, trods norsk og dansk tilnærmelse til det svenske mønster. De følgende 60—70 års retskrivningsæn­dringer i Sverige og Norge stod i separatismens tegn, og først den danske reform af 1948 har (foreløbig?) vendt strømmen.

Men som allerede nævnt: En nordisk retskrivningsreform er ikke noget folkekrav. Er det overhovedet tænkeligt at en så omfattende regulering af skrivebrugen, et så dybt indgreb i det tilvante, kan gennemføres med just det nordiske fælles­skab som argument? I indeværende århundrede har det norske folk ganske vist accepteret en hel række reguleringer ikke blot af retskrivningen, men også af bøjningsformer m.m.; alt hvad der her kræves af Danmark blev faktisk gennemført i Norge 1907—17. Men dels har nordmændene for retskriv­ningens vedkommende haft det ældre landsmål som rettesnor, dels har den store drivkraft bag alle reformerne været det nationale krav om fornorskning af det traditionelle dansk-

11 *duos Danicæ facundos linguæ, Saxonis Gesta Danorum*, Hafniæ 1931: 111. Jf. Peter Skautrup i *Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder II*: 662—664.

12 Jf. Gustaf Lindblad i *Kulturhist. Leksikon XIII*: 29—38.

norske skriftsprog. Det her fremsatte forslag rummer ingen national appel, tværtimod. Selv om man i Norge så småt er begyndt at anlægge et nordisk perspektiv — i læreboknormalen 1959 blev fx *ga* og *sto* ændret tilbage til *gav* og *stod* (jf. Hellevik 1970: 59, 63) — så er det ikke givet at man vil kunne tilslutte sig de foreslåede ændringer i norsk retskrivning — skønt de for resten kan begrundes ud fra det norske sprogsystem alene. Den danske retskrivningsreform af 1948 var uomtvisteligt nordisk inspireret, men bag den lå tillige en antitysk tendens samt pædagogiske, praktiske og “demokratiske” motiver (se H. Galberg Jacobsen 1973: 131—139), der ikke vil kunne påberåbes til gunst for de ændringer som her er foreslået i dansk. Hidtil har ingen retskrivningsændring i svensk været begrundet med nordiske hensyn — reformen af 1906 brød tværtimod på flere punkter et eksisterende nordisk fællesskab — og den udbredte tendens til at indføre talesprogsformer ikke blot i replikgengivelse, men også i normalprosa (*ska, mej, nåt* osv.) er i sin virkning antinordisk (jf. Molde 1974: 207—208). Om der i Danmark og Sverige kan skabes en opinion for en radikal retskrivningsreform med det nordiske sprogfællesskab som eneste motiv, må derfor også bedømmes som usikkert.

Summa summarum: Mest sandsynligt forekommer det at man i hvert af de tre lande vil finde de foreslåede retskrivningsændringer i de to nabosprog overordentlig tiltalende, men være uvillig til selv at bringe lignende ofre (jf. Wessén 1961, Skautrup 1961, Dahlstedt 1974: 179—181). Og i så fald må man nok sande at øjemedet blev forspildt allerede for hundrede år siden. Evigt ejes kun det tabte.

Litteraturhenvísninger

Karl-Hampus Dahlstedt: Den nordiska språkgemenskapen (Språkvårdsstudier, Sthlm 1974: 171—187).

Einar Haugen: Nordiske språkproblemer — en opinionsundersøkelse (Nordisk Tidsskrift utg. av Letterstedtska Föreningen 29, 1953: 225—249); også i engelsk bearbejdelse: Semicommunication: The language gap in Scandinavia (Sociological Inquiry 36, 1966: 280—297).

Artur Hazelius: Om svensk rättstafning (Sthlm 1870—71).

Alf Hellevik: Utviklinga i norsk rettskriving etter Stockholmsmøtet 1869 (Sprog i Norden 1970: 49—65).

Tor G. Hultman: Skriftspråk och ortografi (Språket i blickpunkten, Lund 1969: 132—149).

Henrik Galberg Jacobsen: Sprogøgt i Danmark i 1930erne og 1940erne (Kbh. 1973).

Allan Karker: Blir det til noget? Om ortografiske kortformer af nogle verber i dansk (Nordiska studier i filologi och lingvistik tillägnade Gösta Holm, Lund 1976: 239—249).

Carl Sigfrid Lindstam: Förslag till nordisk rättstavning (Årbog for nordisk målstræv VI, Kbh. 1943: 85—96).

samme: Nordisk rättstavning (Sthlm 1946).

Einar Lundeby: Om prioritering i norsk språknormering (Nordiske studier. Festskrift til Chr. Westergård-Nielsen, Kbh. 1975: 163—172).

K. J. Lyngby: Det nordiske rettskrivningsmøde i Stokholm 1869 (Kbh. 1870).

Jakob Lökke: Beretning om det nordiske rettskrivningsmøde i Stockholm 1869 (Kristiania 1870).

Ståle Løland: Samarbeidet mellom de nordiske språknemndene i 1974 (Sprog i Norden 1975: 21—35).

Gösta Mattsson: Ordlistans tionde upplaga (Ture Johannisson & Gösta Mattsson: Svenska Akademiens ordlista under 100 år, Sthlm 1974: 55—116).

Bertil Molde: De nordiska språkens ställning — nuläge, framtidsperspektiv (Språkvårdsstudier, Sthlm 1974: 189—209).

Protokoll, hållna vid Nordiska rettskrifningsmötet 1869 (Språk och stil 3, 1903: 227—236).

R. Rask: Forsøg til en videnskabelig dansk Retskrivningslære (Kbh. 1826).

Peter Skautrup: Å-ets historie (Seksten Århusrids tilegnede Svend Unmack-Larsen, Århus 1953: 291—315; optrykt P. Skautrup: Dansk sprog og kultur, Kbh. 1976: 141—162).

samme: Af den danske rettskrivningsreforms forhistorie (Festskrift tillägnad Elias Wessén, Lund 1954: 194—204; optrykt P. Skautrup: Dansk sprog og kultur, Kbh. 1976: 170—178).

- Peter Skautrup*: Nordisk retskrivning (Aalborg Stiftstidende 4.8. 1961, kronik; optrykt P. Skautrup: Dansk sprog og kultur, Kbh. 1976: 216—218).
- Henning Spang-Hanssen*: Den retskrivningsmæssige udvikling i Danmark siden det nordiske retskrivningsmøde i Stockholm 1869 (Sprog i Norden 1970: 37—48).
- Carl Ivar Ståhle*: Det nordiska rättstavningsmötet 1869 och hundra års svensk rättstavning (Sprog i Norden 1970: 5—36).
- Arnulv Sudmann*: Nordisk språksamarbeid (Sprog i Norden 1970: 66—106).
- Nils Uthorn*: Svenska eller svänska? (Nils Uthorn, Åke Thulstrup & Sture Allén: Tre uppsatser om stavning. Ord och stil 5, Lund 1973: 5—26).
- Elias Wessén*: Nordisk rättskrivning (Aalborg Stiftstidende 18.7. 1961, kronik).